

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Hornický folklor v západních Čechách

Anna Klímová

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

Hornický folklor v západních Čechách

Anna Klímová

Vedoucí práce:

PhDr. Petr Janeček, Ph.D.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Děkuji tímto vedoucímu práce PhDr. Petru Janečkovi Ph.D., za pomoc při zpracování této bakalářské práce, dále děkuji Ing. Jaroslavu Jiskrovi a Muzeu Sokolov, příspěvkové organizaci Karlovarského kraje za výbornou spolupráci a poskytnutí potřebných informací a podkladů.

OBSAH

1. ÚVOD	1
2. HISTORIE HORNICTVÍ NA ÚZEMÍ KARLOVARSKA A OKOLÍ	3
2.1. Období počátku hornictví na území Karlovarska a každodenní život horníků	3
2.2. Srovnání hornictví na Karvinsku a Příbramsku se západními Čechami	6
3. HORNICKÝ FOLKLOR.....	8
3.1. Hornický žargon	10
3.2. Hornický humor, anekdoty, humorky, vyprávění ze života	11
3.3. Hornické pověsti	14
3.4. Hornické zvyky, obyčeje a tradice, náboženství	16
3.4.2. Hornické slavnosti.....	17
3.4.3. „Den horníků“	20
3.4.4. Hornické Vánoce	21
3.4.5. Skok přes kůži	22
3.4.6. Náboženství	25
3.4.7. Svatá Barbora.....	25
3.4.8. Svatý Prokop	26
3.4.9. Svatý Kliment.....	27

3.5. Hornické uniformy a společenský kodex, hornické symboly a hornická hudba.....	28
3.5.2. Hornická uniforma	29
3.5.3. Hornické symboly	33
3.5.4. Hornická hudba	35
3.6. Zanikající hornický folklor a pravděpodobný důvod jeho zániku	37
4. TERÉNNÍ VÝZKUM V HORNICKÝCH MĚSTECH A OBCÍCH V ZÁPADNÍCH ČECHÁCH.....	37
4.1. Hypotézy a badatelské otázky.....	38
4.2. Výběr respondentů	38
4.3. Metodologie	39
4.4. Informace o průběhu výzkumu	40
4.5. Zjištěné informace	41
5. TREND OBNOVY HORNICKÝCH TRADIC.....	44
6. ZÁVĚR	49
7. RESUMÉ	51
8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	52
9. SEZNAM PŘÍLOH	56
Příloha č. 1 Výběr hornických výrazů používaných především v oblasti revírů, štol a provozu	1

Příloha č. 2 Pověst o žábě v šachtě.....	3
Příloha č. 3 Hornická uniforma.....	4
Příloha č. 4 Hornické symboly.....	7
Příloha č. 5 Tradiční hornická píseň a hymna všech horníků v českých zemích.....	10
Příloha č. 6 Fotografie.....	11
Příloha č. 7 Hornická pohádka.....	16
Příloha č. 8 Vyhodnocení respondentů a rozlišení dle kategorie	18

1. ÚVOD

Účelem této práce není mapovat hornickou činnost či hornictví samotné na dotčeném území. Hlavním cílem je analyzovat kulturní, společenský a rodinný život samotných horníků, jejich rodin, celých vesnic a spolků, kterým hornictví ovlivnilo život. Nahlédnout do problematiky hornického folkloru, který se dotýká či dotýkal všech obyvatel dotčeného území.

Hornictví je profese, která k západním Čechám neodmyslitelně patří. Se stopami, těžební činnosti ať již zaniklé nebo stále trvajících, se setkáváme prakticky na každém kroku. Hornická činnost se dotýká většiny obyvatelstva tohoto území. Počátky sahají hluboko do historie oblasti.

V dnešní době již není tento folklor tak rozsáhlý a rozmanitý jako byl v minulosti. Povědomí obyvatel o hornických zvycích, anekdotách, ale i o těžkém životě horníků pomalu mizí v souvislosti s omezením či úplným zánikem těžby. Avšak i zde se setkáme s postupnou obnovou či znovu zavedením některých zvyků, slavností či činností, které souvisí právě s hornickým folklorem a hornickým stylem života. K tomu dochází především na menších vesnicích či menších městech.

V Karlovarském kraji, přesněji řečeno v menší obci na Sokolovsku – v Dolním Rychnově, žiji celý svůj život. Tato obec a celé okolí západních Čech je protkáno hornictvím, hornická historie je zde patrná na většině území. Každý obyvatel v této lokalitě se s hornictvím setkává dnes a denně a svým specifickým způsobem vnímá tuto historii i současnost. V mé rodině je hornictví hodně patrné – otec je bývalý báňský záchranář, prarodiče pracovali na šachtě, a obec Dolní Rychnov leží přímo v hornické lokalitě.

V rámci své profese, a také v dalších volnočasových aktivitách, se věnuji přípravám různých kulturních akcí, mezi které patří také obnovování již zaniklých tradičních oslav, jako je například masopustní průvod. Při zjišťování tradic, které již byly zapomenuty, nebo v horším případě již zcela vymizely z povědomí lidí, jsem narazila také na některé hornické tradice, které jsou úzce spjaty s historií území a celé této profese.

S hornictvím, jak bylo zmíněno, se v této oblasti setkáváme ve větší či menší míře každý den, ať už se jedná o těžební činnost, která stále pokračuje, nebo o již ukončenou činnost a s tím spojenými rekultivacemi. Každý rok se pravidelně koná oslava Hornického dne, Hornická pouť ve městě Sokolov a mnoho dalších akcí v různých místech regionu, které mají svůj původ v hornictví nebo alespoň název, který je s ním spojuje.

V první části této práce se budu věnovat představení historie hornictví, tradicím, srovnání folkloru dnes a v minulosti a celkovému představení hornického života a s tím spojené činnosti.

V části druhé, této práce se budu zabývat výsledky sondážního dokumentačního etnografického terénního výzkumu, který jsem prováděla pomocí především strukturovaných dotazníků a polostrukturovaných rozhovorů zaměřených na hornický folklor s obyvateli obcí a měst s hornickou historií. Cílem výzkumu bylo potvrzení či vyvrácení mé hypotézy, že si obyvatelé obcí a měst z různých věkových skupin stále uvědomují hornickou tradici a historii v místě bydliště, že mají zájem na obnově hornického folkloru a že mají povědomí např. o hornických uniformách, zda znají hornické anekdoty a pověsti.

Jedním z hlavních důvodů pro výběr tématu hornického folkloru je právě již zmíněná skutečnost, že sama pocházím z menší hornické lokality a členové mé rodiny mají menší či větší

osobní zkušenost s hornictvím. V oblasti západních Čech je hornictví „cítit“ na každém kroku a je součástí jak historie celé oblasti, tak také současnosti a jistě bude i budoucnosti.

2. HISTORIE HORNICTVÍ NA ÚZEMÍ KARLOVARSKA A OKOLÍ

2.1. Období počátku hornictví na území Karlovarska a každodenní život horníků

Historie hornictví na Sokolovsku, Chebsku a Karlovarsku má více než tisíciletou tradici. Ještě před těžbou, zmínkami o uhlí a o uhelné těžbě, se objevuje v roce 967 zpráva arabského obchodníka s cínem Ibrahima ibn Jákuha a ve 13. století se objevuje jako význačný cínový revír oblast okolo města Krásna. Rudná báňská činnost se odehrávala i v jiných částech Sokolovska; šlo o dobývání olověných, měděných a železných rud. První zprávy o těžbě uhlí jsou zaznamenány v knize „Horní kniha panství Sokolovského“. Zápis říká, že 25. 8. 1760 se povoluje Karlu Josefu Klugovi dolování rud a kamenného uhlí. Ještě před tímto záznamem se v knize objevuje zpráva o dolování v regionu, zachycující období let 1573 - 1789, kde se však hovoří o těžbě železné rudy. S těžbou uhlí se započalo až na přelomu 18. a 19. století. Dalo by se tedy říci, že Karel Josef Klug byl zřejmě prvním, kdo těžil uhlí poblíž slepého příkopu v Královském Poříčí.¹

Zápisy, které se vyskytují v kronice obce Dolní Rychnov, obsahují další zmínky o těžbě uhlí, která však již podléhala hornímu řádu, vydanému knížecím dekretem. Jedním z nich je zmínka o Matheusovi Leistnerovi, který v roce 1793 zahájil těžbu na Vápenném vrchu u Staré Ovčárny v Sokolově. Je možné říci, že s první těžbou se začalo v obcích Královské Poříčí, Staré Sedlo,

¹ JISKRA, Jaroslav. *Velká kniha hornictví Karlovarského kraje*, SVATAVA: Tiskárna a studio OKO, ISBN chybí, str. 3-8

Dolní Rychnov. Poměrně záhy následovaly další obce v okolí a po celém území Karlovarska.²

Na počátku se těžilo velmi primitivními způsoby. Na výchozech slojí se otevřela jáma ražená až na hladinu spodní vody, což s sebou neslo nemožnost těžít celou mocnost sloje. Následně se razily chodby do boku, které byly vydřevované kulatinou malého průměru, a voda byla odčerpávána vodním kolem. Veškerá těžba byla prováděna ručně, narubané uhlí se dopravovalo kolečky nebo kárami a vytahovalo se ručně vrátkem. Což svědčí o velmi těžké manuální práci, kterou museli horníci vykonávat. Horníci vždy říkali, že úhlavním nepřítelem je oheň a voda, a to se také projevovalo na každé těžbě. Díky zbytkům drobného uhlí, které se nechávalo v dole, bylo poměrně vysoké riziko ohňů. Chodby nebyly nějak jednotně upravené či uspořádané. Postupem času se začaly používat malé hunty s vysokými koly, tahané po prknech koni nebo lidskou silou, a byly zavedeny i větrné šachtičky. Trvalo až do roku 1850, než byly vyvinuty lepší metody těžby zabraňující záparům. Velkým přínosem pro doly a hornickou činnost v okolí řeky Ohře byla kolem roku 1902 její regulace v délce 10 km, a zároveň i kanalizace Rychnovského potoka. Tím došlo ke snížení průsaků a nebylo nutné vydávat náklady na vodotěžné stroje a čerpání vody. Těžilo se také v lomech, kde způsob těžby zajišťoval mnohem vyšší výrubnost. Začalo používání prvních parních rypadel a to kolem roku 1990.³

² JISKRA, Jaroslav. *Johann David Edler von Starck a jeho podíl na rozvoji hornictví a průmyslu v západních a severozápadních Čechách koncem 18. a 19. století*, PLZEŇ: Studio G2, 2005, ISBN: 80-86630-05-6

³ <http://www.zdarbuh.cz/reviry/su/hdb/historie-hornictvi-na-sokolovsku-chebsku-a-karlovarsku-2/> (přistoupeno dne 5. 3. 2015)

Rozvoj těžby uhlí ovlivnilo několik zásadních momentů, hlavně zvyšování ceny topného dřeva, výstavby továren na výrobu sazí v Dolním Rychnově, textilky, sklárny a porcelánky, ale také výstavba minerálních závodů, které musely být vytápěny. V celé oblasti bylo na tři stovky uhelných dolů a lomů. Hlavní postava, která se zasadila o rozvoj chemických výrob, textilního průmyslu, ale především také o rozvoj těžby byl Johann David Starck, nejbohatší muž na Karlovarsku, a to především díky koupi a zakládání chemických a báňských podniků a výrobě olea. Jako první začal používat ve svých pecích na pálení kyseliny sírové místo dřeva uhlí. Tento okamžik se datuje na období roku 1800. Johann David Starck byl také vlastníkem uhelných dolů. Po roce 1945 byl stav dolů velmi žalostný, jelikož v období druhé světové války nedocházelo k investicím do uhelného průmyslu, docházelo pouze k samotné těžbě. Na většině západočeského území bylo zastaralé vybavení a převládal hlubinný způsob těžby. Zlom přišel až kolem roku 1948, po odsunu Němců a odchodu vojenských zajatců, kdy dochází ke konsolidaci a k postupnému uzavírání hlubinných dolů a do popředí se dostává velkolomová těžba.⁴

Sokolovská hnědouhelná pánev je pouze jedním z článků třetihorního prolomu, který protíná severozápadní Čechy od bavorských hranic do Polska. Podkrušnohorský prolom prošpikovaný sopkami je někdy vykládán jako riftové údolí. Je rozlámaný do mnoha tektonických ker, které nestejně zaklesávaly a tím vytvářely prostory pro ukládání jílu, vyvrželin atd. a tím daly základ pro vznik budoucích uhelných slojí.⁵

⁴ JISKRA, Jaroslav. *Johann David Edler von Starck a jeho podíl na rozvoji hornictví a průmyslu v západních a severozápadních Čechách koncem 18. a 19. století*, PLZEŇ: Studio G2, 2005, ISBN: 80-86630-05-6

⁵ JISKRA, Jaroslav. *Velká kniha hornictví Karlovarského kraje*, SVATAVA: Tiskárna a studio OKO, 2010, chybí ISBN, str. 40

2.2. Srovnání hornictví na Karvinsku a Příbramsku se západními Čechami

Situace hornického regionu Ostravska-Karvinska se stává v několika posledních letech předmětem pozornosti mimo jiné i společenských věd. Důvodem je také skutečnost, že s útlumem a zánikem významného odvětví jako je hornictví a na něj navazujícím způsobem života, s hornickými tradicemi a dalšími specifickými vyprávěními spojenými s touto profesí, zmizí i povědomí o charakteristických rysech společenského života i kultury tohoto prostředí. V uplynulém období sféra každodenní lidové kultury podléhala výrazným změnám. Změny jsou ovlivňovány jak obecnými trendy vývoje společnosti, kultury, kulturně vzdělanostními návyky a způsobem trávení volného času, tak i specifickými podmínkami regionu – skladbou obyvatelstva, ekonomickými motivy. Obraz hornické lidové slovesnosti ostravsko-karvinského regionu byl zpracován poměrně v nedávné době. Především oproti regionům jako je Kladensko, Rosicko-Oslavansko, které mají tento obraz zpracován více než 50 let.⁶

Významnou roli v utváření uceleného obrazu života obyvatel v této oblasti hraje vyprávění. Mužský a ženský vypravěčský repertoár se lišil jak co do druhového složení, tak i svým rozsahem spojovaným s hornickým pracovním prostředím. U ženského vyprávění se prakticky neseťkáme s vyprávěními, která se týkají hornického povolání. Zejména se neseťkáme s hornickými humorkami a anekdotami, nebo pověrečnými povídkami s představou důlního ducha – permoníka. Dalo by se říci, že v hornické profesi se setkáváme s různými druhy lidové kultury, ale

⁶ SOKOLOVÁ, Gabriela. *Hornická lidová slovesnost Ostravska-Karvinska (Záchranný a komparativní výzkum)*, OPAVA: Slezské zemské muzeum v Opavě - Slezský ústav, 2006, ISBN: 80-86224-53-8, str. 11

nahlédneme-li do nich podrobněji, zjistíme, že se liší pouze v závislosti na regionu, sociální situaci či kulturním hledisku, ve kterém se nalézají. Při porovnání ostravského, karvinského materiálu s výzkumy z jiných českých regionů se stejně jako v těchto pramenech rýsují některé látkové paralely nebo příbuznost cyklů vyprávění. A to především u nejpočetnějšího druhu – humorek a anekdot. Vytvářejí se i určité tematické okruhy, které se stávají charakteristické pro hornickou lidovou slovesnost. Některé prvky, u nichž existuje sepětí se skutečností a s osobními zkušenostmi, se pochopitelně v obdobných podmínkách opakují a podobají. Jedná se například o vyprávění o důlním duchu, u nichž není pochyb o jejich migraci, tudíž i o nutné existenci shod a podobnosti. Tento druh jisté podobnosti se dá, ale nalézt i u humorek a anekdot, u kterých by se spíše předpokládala jejich originalita, a to vzhledem k místním podmínkám.⁷

I v západních Čechách se setkáváme s humorkami, anekdotami, vyprávěním o důlním duchovi – permoníkovi. Každá oblast má svá určitá specifika. Za tato specifika by se dalo považovat i sociální složení obyvatel, tradiční lidová kultura a slovesnost, která byla na území již zažitá. Srovnání hornických oblastí z pohledu hornického folkloru je velmi složité a setkáváme se, jak již bylo zmíněno, s velkou řadou shodnosti a podobnosti. Hornictví mělo značný podíl na formování některých oblastí lidové kultury. Zvláště se to projevilo v bydlení, společenském životě, oblečení. V počátcích dolování bydleli horníci poblíž dolů v dřevěných přístřešcích a chatách. Rozvoj dolování například v Jáchymově nebo Příbrami znamenal rychlý růst horních měst s reprezentačními kamennými domy horních úředníků a množstvím

⁷ SOKOLOVÁ, Gabriela. *Hornická lidová slovesnost Ostravska-Karvinska (Záchranný a komparativní výzkum)*, OPAVA: Slezské zemské muzeum v Opavě – Slezský ústav, 2006, ISBN: 80-86224-53-8, str. 122 – 123

dřevěných domků pro horníky. Obvyklé bylo ulicové uspořádání domů sledující hornatý terén v Jáchymově nebo Březových Horách. Pro období uhelného dolování byly typické hornické kolonie, stavěné jednotlivými důlními společnostmi a pronajímané horníkům. Splňovaly minimální bytové požadavky a jejich předností byla blízkost u pracoviště. Tyto kolonie se vyskytovaly na Ostravsku. Tyto kolonie zaznamenáváme hlavně v 19. a na počátku 20. století., a v 50. – 70. letech 20. století vyrostla celá města a sídliště pro horníky – Ostravsko a severní Čechy.⁸

3. HORNICKÝ FOLKLOR

Řekne-li se hornický folklor, je nutné si zcela jistě položit otázku, co vlastně je folklor a co je hornický folklor.

Folklor obecně lze definovat jako *osobité, formálně a obsahově vyhraněné projevy hudební, slovesné, taneční a dramatické kultury. Ta je závislá na tradování a těsném spojení se způsobem života, zvyklostmi a myšlením venkovského zemědělského obyvatelstva i městského lidu. Folklorní projevy jsou nedílnou součástí společnosti a plní řadu funkcí a jsou také integrační součástí dané společnosti. Rozdílnost prostředí způsobila odlišnost folkloru venkova a města, které se však vzájemně ovlivňují, prolínají a splývají. Folklor je složitým a komplexním jevem, který se vyznačuje specifickými znaky a jeho zkoumání se pohybuje na rozhraní několika vědních oborů. Folklor jako pojem se skládá ze slova folk (lid) a lore (věda, vědomosti) a byla jím původně označována širší oblast starožitností např. mravy, obyčeje, pověry, balady. Můžeme se setkat také se zahrnováním různých druhů materiální kultury pod pojmem folklor. Folklor se od umělé kultury odlišuje synkretickou mnohvrstevnatostí jednotlivých*

⁸ KOLEKTIV AUTORŮ. *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska* 2. svazek, PRAHA: Mladá Fronta, 2007, ISBN 978-80-204-1712-1, str. 266-267

prvků, svébytnými znaky formovými a obsahovými, principy vzniku a fungování v lidovém společenství, významem a vlastnostmi interpreta. Při bližším seznámením s folklorem se setkáme také s termíny folklorismus, folkloristika. Termín folklorismus byl zavedený v roce 1962 Hansem Moserem pro existenci, využití, adaptaci a přeměnu tradičních jevů lidové kultury v nepůvodních podmínkách. V podstatě se jedná o zprostředkování a předvádění lidové kultury z druhé ruky, resp. život lidové kultury v novém kulturním a společenském systému, kde plní netradiční funkci. Folklorismus byl odvozen od slova folklor a významově s ním také souvisí, avšak jeho obsahová náplň se výrazně odlišuje. Folklor se váže spíše k menší, profesní, sociální či lokální skupině, folklorismus je na straně druhé projevem spíše masové kultury. K rozmachu folklorismu přispívá turistický ruch a komercializace folkloru. Folkloristika je věda, která se zabývá zkoumáním folkloru. Pojem folkloristika je vykládán v souladu s pojmem folklor. I šíře badatelského zájmu folkloristiky je vázána na výklad folkloru jako takového.⁹

Hornický folklor je folklor jedné z nejpočetnější skupiny dělnictva. Mezi nositele hornického folkloru však nepatří jen samotní horníci, ale i rodinní příslušníci horníků a obyvatelé žijící v hornickém prostředí. Starou tradici má tento folklor především u horníků rudných dolů z dob dolování stříbra a zlata. Rozmachem uhelného hornictví a průmyslu v 19. století kdy se vytvářejí menší i velké uhelné revíry především v oblasti Kladenska, Ostravska a Rosicko-Oslavanska, dochází také k přesunu obyvatelstva z venkova do těchto oblastí. Dochází k míšení horníků z různých oblastí a různé odbornosti, kteří vnesli do nového prostředí starou

⁹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 2. svazek*, PRAHA: Mladá fronta, 2007, ISBN 978-80-204-1712-1, str. 219 – 220

hornickou kulturu. V hornickém folkloru můžeme najít tři základní žánry. Lidovou píseň, pověst a humorku s anekdotou.¹⁰

Za hornický folklor, bychom mohli považovat hornické obyčeje, které jsou dle definice nejen souhrn nepsaných, ale závazných návyků chování horníků při práci, v rodině a ve společnosti.

3.1. Hornický žargon

K hornické profesi patří i typická mluva a výrazy, které se v jakékoliv jiné profesi nepoužívají. Velmi rozšířené jsou výrazy převzaté z německého jazyka okořeněné o profesionální výrazy. Je to dáno historií české země a osídlením, které v počátcích hornické činnosti bylo. Jednotlivé výrazy se převzaly, jelikož mají svou tradici, a jsou používány v prakticky všech revírech po celé republice. Samozřejmě s příchodem moderních technologií, změnou sociální nebo politické situace, se některé výrazy pozměnily, ale jejich množství nebylo tak výrazné. V hornické mluvě se setkáme se zkráceninami či různě poupravenými slovy, které slouží především k usnadnění komunikace mezi horníky.¹¹

Nejlepší prezentací hornického žargonu je uvedení několika výrazů a jejich vysvětlení, co vlastně v překladu do řeči lidí, kteří nejsou zasvěceni do hornického slangu, znamenají. Podrobnější slovník je uveden v příloze č. 1

Blembák – ochranná pracovní přilba

Domák – kus uhlí nebo dřeva, který havíři nosili každý den

¹⁰ KOLEKTIV AUTORŮ. *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska* 2. svazek, PRAHA: Mladá fronta, 2007, ISBN 978-80-204-1712-1, str. 265

¹¹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska* 2. svazek, PRAHA: Mladá fronta, 2007, ISBN 978-80-204-1712-1, str. 264

domů na topení

Fáračky – pracovní fárovací oděv

Flek – pracovní kožená hornická zástěra

Fuxie – adeptka na zařazení do hornického stavu

Hunty – důlní vozíky

Štajgr – mistr v těžbě, nebo zakládání

Švefl – slavnostní humorná příhoda přednesená na oslavě
horníků

Véeska – nákladní automobil Praga V3S přestavěný na
převoz lidí

Uhlenka – poukaz na deputátní uhlí

SŠ7 – sebezáchranný přístroj, který dokáže chemickou
cestou vyvíjet určitou dobu kyslík, slouží k dýchání v případě
nouze.¹²

3.2. Hornický humor, anekdoty, humorky, vyprávění ze života

Hornický humor je mnohotvárný. Nevztahuje se jen k práci v podzemí a na šachtě, ale odráží se v něm i život hornických rodin v koloniích a ve společnosti vůbec. Jako každý humor vychází hornická humorka a anekdota ze skutečnosti, z aktuální události a situace, takže se blíží vyprávění ze života. Každá hornická oblast

¹² JISKRA, Jaroslav. *My havrani umazaní a neb veselé havířské příběhy*, SOKOLOV: FORNICA, v.o.s., Sokolovská uhelná a.s., ISBN chybí, str. 7-6

má jiné humorky, ale tematické okruhy jsou velmi podobné. V podzemí se velmi často vyskytovala smyšlená vyprávění, kterým nováčci velmi často a lehce uvěřili. Mnoho humorek vzniklo na téma štajgrů a kozích daní (úplatků), hornických lékařů, úředníků a různých sociálních vrstev a profesního postavení. Objevuje se také ironie. V hornickém humoru se můžeme setkat, především ve velkých revírech, s typickými humoristickými figurkami, které vznikaly především na Kladensku kde je to veselý havíř Varhulík, na Ostravsku anonymní dvojice Antek a Francek. K tomuto druhu humoru patří také komická rčení, což jsou věty, které jsou složeny ze jmen havířů, které se vyvolávaly při cáchování.¹³

Hornický humor v sobě odrážel velmi drsnou hornickou profesi. Některým se proto může zdát až moc drsný, ale je většinou ze života, ze života horníků, kteří se minimálně setkávali s přívětivou a jednoduchou situací. Horníci jsou lidé, kteří jsou zvyklí se ve zcela specifických pracovních podmínkách spoléhat jeden na druhého. Jelikož chyba jedince může vést ke smrti jednoho i více kamarádů. Autor příběhů z hornických hospůdek, dolů i okolí a mnoha dalších děl týkajících se příběhů a humoru, kterým se zde budu věnovat, Jaroslav Jiskra, prezentuje výrazy ve svých dílech v naturální podobě, které mohou některým připadat drsné, avšak horníci je považují za normální. Myslím, že je správné používat výrazy v podobě, ve které je samotní horníci používají, jelikož přeložili bychom tyto výrazy do „slušnější“ verze, již by se nedaly považovat za vyprávění či humor ze života, ze života horníků.

V knize *My havrani umazaní, aneb veselé havířské příběhy* jsou zmíněny skutečné příběhy ze života na jednotlivých dolech

¹³ KOLEKTIV AUTORŮ. *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska* 2. svazek, PRAHA: Mladá fronta, 2007, ISBN 978-80-204-1712-1, str. 266

v sokolovské hnědouhelné pánvi, ze všech druhů zařízení – provoz, vrátnice, kanceláře, ale i dokonce humor spojený s pracovními úrazy. Vyprávění ze života horníků se setkává s velmi pozitivním ohlasem a to především u osob, které mají co do činění s hornictvím, jelikož si dokážou velmi dobře představit vyprávěnou situaci. Ale i ne zcela zasvěceným do hornického žargonu může hornický humor a vyprávění přijít velmi zajímavé. Jsou to totiž příběhy skutečných lidí, žádné vymyšlené příběhy, které mají romantický konec. Bohužel i negativní konce patří k hornickým příběhům a životu horníků.

Při podrobnějším pročítání příběhů z hornických hospůdek, dolů i z okolí, se mnohdy setkáme opravdu s drsným humorem, který však má své kouzlo. Toto kouzlo spočívá ve spontánnosti a především lidovosti horníků, kteří příběhy vyprávějí. Tato lidovost je to co dělá hornický humor tak specifický, odráží se v ní tvrdé životní podmínky, těžká každodenní práce, ale i umění jít v těchto podmínkách s úsměvem a humorem, ač někdy drsnějším než by bylo ostatním posluchačům příjemné.

Pro představu uvádím dvě mírnější ukázky:

„Na hlavních chodbách visely za sebou čtyřcetilítrové vaničky, plné vody. Visely v rovnovážné poloze tak, aby je v případě výbuchu v dole tlaková vlna převrátila. No, a protože jich byla celá řada za sebou, žhavá tlaková vlna se zpomalila a hlavně ochladila. Voda ve vaničkách se nevyměňovala, nanejvýše dolévala, a tak byla plná mouru a doslova černá. Jednou byla na důl nahlášena ministerská návštěva. Přijeli typičtí papíráci a projevíli chuť si zafárat. Navlékli se do nových fáraček, dostali lampy, blembáky a SŠ7. Už z dálky byli cítit novotou. Při průchodu chodbou se clonami byli upozorněni na nebezpečí. „Stačí do té vaničky jen drcnout hlavou a budete zlití a strašně špinavý, tak pozor prosím.“ No a

*stalo se. Ten nejmenší ministerský úředník, který byl přesvědčen, že se nemusí ani sehnout, zachytil přilbou o vaničku a převrátil si ji na sebe. No není lepší, když takoví ministerští krtci sedí doma v Praze u pracovního stolu?*¹⁴

Žerty a vzájemné vtipné naschvály byly u horníků na denním pořádku, ale i vytrestání lakomců či nepoctivců se provádělo vtipně.

*„Lakomý štajgr M. na Družbě sliboval neustále, že přinese kafe, ale stále pil z cizího a pochopitelně žádné nepřinesl. A tak se ostatní domluvili a do skleničky namíchali půl na půl kafe a jemný uhelný prach. Štajg nic nepoznal a kafe pil dál. Pouze si stěžoval, že trpí poslední dny hroznou zácpou.“*¹⁵

3.3. Hornické pověsti

U každé profese se tradují pověsti, které přímo souvisí s daným oborem. A hornictví přímo láká k pověstem a příběhům, které se vyprávěly po hospodách, dětem před spaním či jako snaha o postrašení, ale i navzájem mezi horníky.

V hornické pověřivosti měla základ i víra v *horního ducha*, *permoníka*, *permona*, *perkajsta*. Pověřivost nevyklučovala zbožnost, která se ve starších dobách projevovala modlitbou před sfáráním, oltářiky apod.¹⁶

Pověstí je zcela jistě na každém dole, v každém revíru a na každé šachtě spousty. Ve většině pověstí, se kterými jsem se setkala, se jednalo o předtuchy a ochranu před něčím zlým, pomoc

¹⁴ JISKRA, Jaroslav. *My havrani umazaní, aneb veselé havířské příběhy pokračují*, RUDNÉ DOLY PŘÍBRAM a Ing. Jaroslav Jiskra, OKO Sokolov, 1999, ISBN: 80-238-4371-0, str. 51

¹⁵ JISKRA, Jaroslav. *My havrani umazaní a neb veselé havířské příběhy*, FORNICA, v.o.s., Sokolovská uhelná a.s., ISBN chybí, str. 58-59

¹⁶ KOLEKTIV AUTORŮ. *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 2. svazek*, PRAHA: Mladá fronta, 2007, ISBN 978-80-204-1712-1, str. 263-264

permoníků, potrestání závisti a zloby apod., tak jak to v pověstech již bývá.

Většina pověstí pochází z velmi dávné historie, a přenáší se povětšinou orálně z generace na generaci, a postupem času dochází k drobné úpravě, kdy si každý vyprávějící přidá či pozmění některé informace. Pověsti ve stylu „Proč nesmějí havíři do pekla“, „Střevíce pro permoníky“, „Vděčný permoník“ či „Žába v šachtě“ v sobě mají zanesené události horníků z běžného života. Jsou nedílnou součástí folkloru, ale i života horníků a jejich rodin. A to i v současné době, ve které se hornictví již zcela změnilo. V příloze č. 2 je uvedena pověst o žábě v šachtě, která ukazuje na upozornění malého nepatrného zvířete, které zachrání život horníkovi.

Permoník, permon nebo také horní duch je bytost hornických pověstí a pověrečných povídek. Tato bytost má dobré i zlé vlastnosti a podle toho také horníkům pomáhá nebo škodí. Jeho pojmenování je odvozeno z německého *Bergmann*. Podoba permoníka, podle představ horníků, není snadno definovatelná. Vnější vzhled by se dal připodobnit vzhledu skřítků z tradičního folkloru – má dlouhé vousy, červenou čepičku, v ruce má někdy kahanec. Někdy se také objevuje jako havíř. S tím se pojí také pověra, že se v podzemí nesmělo pískat, klít a nadávat, jelikož permoníka to pobuřuje a může se za to horníkům mstít. Permoník, horní duch však také pomáhal a to především upozorněním na nebezpečí závalu – tajemným světlem, tajemnými hlasy, které odvádí horníky od místa nebezpečí.¹⁷

¹⁷ KOLEKTIV AUTORŮ. *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska* 2. svazek, PRAHA: Mladá fronta, 2007, ISBN 978-80-204-1712-1, str. 263-264

3.4. Hornické zvyky, obyčeje a tradice, náboženství

Hornické tradice a obyčeje se dají definovat jako souhrn nepsaných, závazných návyků chování horníků při práci, v rodině a také v celé společnosti. Hornické tradice se udržovaly nejen v rudném dolování, ale přenesly se také do uhelných revírů.¹⁸

Hornické tradice, folklor, ale i obyčeje se v menších detailech lišily v závislosti na konkrétních hornických důlních revírech. Pro srovnání zde použiji popis průběhu slavností ve třech důlních revírech napříč republikou. První je Příbramský revír.

Příbramský rudný revír z konce 18. a počátku 19. století. Horníci se účastnili více méně z povinnosti v hornických stejnokrojích. Účast horníků na různých družích oslav se nazývaly parády. Prvotní přípravy parád byly převážně v režii církve a místní panské vrchnosti, poté již přecházely do režie majitelů dolů a důlních společností. Tyto civilní parády probíhaly také na svátky hornických patronů, navíc na narozeniny císaře Františka Josefa I. Probíhaly v ustáleném polovojenském ceremoniálu a staly se jednou z nejosobitějších složek, která charakterizuje hornictví a společenský život v této oblasti.¹⁹

Jako další revír uvedu Kladensko-Rakovnický uhelný revír, kde byl poměrně rozdílný přístup k hornickým slavnostem.

Přístup záležel na velikosti těžířstva i majetkové mnohovitosti. Stará hornická tradice byla udržována především

¹⁸ KOLEKTIV AUTORŮ. *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska* 2. svazek, PRAHA: Mladá fronta, 2007, ISBN 978-80-204-1712-1, str. 263-264

¹⁹ DÜRRER, Libor. *Životní a sociální podmínky obyvatel a zaměstnanců dolů. Dobývání uhlí na Kladensku*, OSTRAVA: OKD, a. s., 2006, ISBN chybí, str. 630-631

v dolech v okolí Kladna. V této oblasti pořádala tradiční slavnosti především buštěhradská panská vrchnost. Samotné parády byly velkou podívanou společenskou událostí a účast byla velmi oblíbenou a mnohdy také povinnou.²⁰

Třetím revírem je Ostravsko-Karvinský kamenouhelný revír. I zde byly hornické slavnosti převzaty z tradic středověkého rudného dolování, na počest svátků hornických patronů. Ani zde nechybělo shromažďování ve slavnostních uniformách na nádvořích dolů a v průvodu, s hudbou a praporem, na mši. Po mši vedly kroky horníků do hostince. Rozdílne však probíhala oslava patrona svatého Prokopa. Průvod a mše probíhaly podobně jako u ostatních slavností, avšak změna byla především v průběhu oslav po slavnostní mši. Shromáždili se čelní představitelé dolů, církve, města a další ostravská honorace. Přednesly se oficiální oslavné projevy. Po slavnosti se horníci rozešli do svých domovů. Shromáždili se později na svých dolech při zábavách, kde je čekalo pohoštění na čest těžářstva. Zábava s hudbou a tancem se konala ve znamení společného posezení horníků s důlním úřednictvem a revírníky. Ti sedávali u vyhrazených stolů, avšak společně s horníky. Výjimkou nebylo ani pohoštění zdarma pouze pro ty, kteří se účastnili průvodu ve slavnostní uniformě, a při výplatě mzdy se jim počítala tzv. placená panská směna.²¹

3.4.2. Hornické slavnosti

Hornické slavnosti nejsou, jak by se mohlo na první dojem zdát, záležitostí novodobých dějin. Kořeny vzniku historických

²⁰ DÜRRER, Libor. *Životní a sociální podmínky obyvatel a zaměstnanců dolů. Dobývání uhlí na Kladensku*, OSTRAVA: OKD, a. s., 2006, ISBN chybí, str. 631

²¹ SKALNÍKOVÁ, Olga. *Staré zvyky, obřady a obyčeje na ostravsku*. Sb. Ostrava 15. Příspěvky k dějinám k výstavbě Ostravy a Ostravska. OSTRAVA: profil Ostrava, 1898, ISBN chybí, str. 362-369

slavností sahají k roku 1383, kdy byl českým králem Václavem IV. vydán dekret o udělení práva pořádání hornických slavností.

„Udělení práva hornických slavností

My Václav, král český, markrabí moravský etc., oceňující poctivé úsilí všech věrných a poctivých pracovníků v našich dolech o rozkvět našich hor, rozhodli jsme se jim udělit právo veselých hornických slavností pořádání.

Aby alespoň jedenkrát do roka se v hojném počtu sešli a porokovali o vykonané práci, co dobrého a nového jeden každý ve své práci vynášel, či poznal, aby poctivě sdělil svým druhům a tak, aby svůj um společně věděním i zkušeností zbystrili a nejen věcem vážným, ale i s myslí veselou přehojným písničím hornickým zaznívat dali.

Aby na těchto shromážděních nové členy stavu hornického vlídně přivítali a složení slibu věrnosti hornickému povolání od nich vyžádali.

Ve slibu tento nechť jeden každý se zavazuje netoliko věrnost stavu hornickému zachovat, ale i všeho lajdáctví, bezpečnosti nedbání a sebe samého i druhů svých od nebezpečství ostříhat.

Ti pak, kteří již slavností slib věrnosti složili a svojí prací i životem k hornickému stavu prokázali, aby každoročně svoji bystrost a kumšt veřejně prokázali různými způsoby prubování, hlavně pak střílením ku ptáku. Aby se tak dělo poctivě a důstojně, ustanovujeme čestný úřad perkmistra veselých slavností hornických, kterýchžto nad skládáním slibu věrnosti stavu hornickému bedlivě a přísně dohlédati bude. Ku pomoci pak z vůle perkmistra veselých slavností hornických budiž ustaveno pár mistrů cechovních podle druhu práce, kterýžto každý z těchto mistrů všechny uchazeče o přijetí do stavu hornického zprubuje a prověří

podle obyčeje těchto cechů. Za mistry budiž povolání zkušení z rad bezúhonných a ctihodných pracovníků hor našich.

Ježto k práci je nezbytné zvláště heslo „mens sana in corpore sano“ ukládáme, aby skládání slibu věrnosti všeho mračení a rmoucení prázdne bylo. Proto nechť všichni s myslí veselou a náležitou důstojností slavnosti této se zúčastní. K čemuž my svoji přízeň znovu potvrzujeme.

K tomuto milému účelu počestným způsobem prostředky peněžní nastrádáme, rádi uvolniti dovolujeme.,,

- Dáno na horách Kutných v den Lucie v měsíci Octobru LP 1383 Václav IV.²²

Tento dekret je výrazem ocenění poctivého úsilí všech věrných a poctivých horníků. Dekret je možné brát jako jakýsi počátek hornických oslav a hornických slavností.

Hornické slavnosti mají své kořeny již ve středověku, kdy se konaly k církevnímu uctívání svatých hornických patronů. Na našem území pochází z největšího rudného revíru z Příbrami. Hornické slavnosti, které již nebyly pod taktovkou církevního uctívání, se datují do poloviny 19. století, které se konaly každoročně na den sv. Barbory. Slavnosti byly podporovány a především financovány důlními společnostmi a podnikateli a také z části církví a nesl se v polovojenském duchu.

Jedním z hlavních cílů slavností bylo vzdát úctu hornickým patronům, vděčnost zaměstnavatelům a nadřízeným a upevňovat sebevědomí horníků. Hornické slavnosti se konaly především

²² PROKOP, Pavel. MARTÍNKOVÁ, Hana. *HISTORIE SKOKŮ PŘES KŮŽI*, KPHMO, nezisková organizace; předseda Mgr. Rodan Broskevič, OSTRAVA: PROPIS Ostrava, ISBN chybí, str. 10

v rudných revírech, avšak některé se přenesly také do uhelného hornictví. Slavnosti samy o sobě měly pro lidi velký význam. Přinášely možnost setkání mimo těžkou každodenní práci, obléknutí slavnostních uniforem a vymanění se z každodenní rutiny.

Hornický slavnostní stejnokroj, doplněný o příslušnost k důlní společnosti, označený dle pracovní hierarchie, byl nedílnou součástí slavností a také poutavým doplňkem hromadného vystoupení kde horníci vystupovali jako celek.

Slavnosti byly mezi horníky velmi oblíbené a rádi se jich účastnili. Slavnostní nálada se projevovala jak na samotných slavnostech, tak také na dolech i hornických domácnostech či dokonce kostelech.

Postupem času, změnou politického myšlení (spojeného např. se stranou sociálně demokratickou a národně sociální) a také by se dalo říci, s postupem technologií, se hornické slavnosti postupně měnily, na některých místech zanikly úplně.

3.4.3. „Den horníků“

Jako základní otázka zde je „Proč je 9. září den horníků?“. Počátek se váže k roku 1249, kdy vydal král Václav I. spolu se svým synem Přemyslem Otakarem II. privilegium, dnes známé jako Jihlavské horní právo (*Ius montium et montanorum*). O 700 let později v roce 1949 byl vytvořen mýtus o vzniku českého hornictví právě v době vydání prvního horního práva. Tento svátek vznikl jako ideologicky vhodný svátek, náhrada původních stoletých tradic. Tato „náhražka“ vznikla na základě znárodnění dolů a změně politické situace ve státě. Hornictví a hornická činnost se považuje za jeden z rozhodujících oborů hospodaření státu. Horníky bylo potřeba i z tohoto důvodu propojit s politickým světem. Tehdejší vláda věděla, že se na horníky pohlíželo jako na velmi hrdé osoby,

kteře uctívají své patrony, velmi si váží svých tradic a zvyků. Uplynulo 700 let. A tak nějak vznikl den horníků, aby se sjednotili vyznavači svatého Prokopa a svaté Barborky. Je zajímavé, že v roce 1949 se jednalo o 11. září a v roce 1952 o 14. září. Je to tedy někde na cestě mezi svátky obou světců. I přes veškeré spekulace jak vlastně Den horníků vznikl, nebo který den přesně by měl být konaný, je naprosto jasné, že vyjadřoval úctu k horníkům, k hornickému řemeslu, navazoval na tradice a zvyky z dob dávno minulých. Dalo by se říci, že i přes veškeré nesrovnalosti se Den horníků udržel v pamětech i dnešní generace. Nemají sice již představu o tom, jak by správná oslava Dne horníků měla vypadat, ale uvědomují si, zcela jistě, že se jedná o určité uctění hornického stavu.²³

3.4.4. Hornické Vánoce

V současnosti jsou Vánoce představovány jako svátky, kdy je doma bohatě a moderně ozdobený vánoční stromek, slavnostní stůl je prostřen velkým množstvím jídla – saláty, husa, řízky, ryby, vánoční cukroví apod., a pod vánočním stromem je mnoho dárků. Avšak hornické rodiny s mnoha dětmi bývaly především poměrně chudé a Vánoce představovaly velmi střídmý svátek. Celá vánoční doba začínala již 4. prosince na svátek svaté Barbory. Stromek se chodil řezat přímo do lesa a ozdoben byl papírovými řetězy, které si horníci sami vytvořili a kousky perníku, které byly rozvěšeny po stromku. Na bonbóny peníze nebyly a na stromek se zavěšovaly kostky cukru, šikovně zabalené do papíru. I v oblasti hodování byla situace velmi střídmá. Často se jedla jen rybí polévka, hrách se zelím nebo černý kuba, brambory, tuřín, škubánky s prachandou (což jsou nastrouhané sušené hrušky). Při samotné štědrovečerní

²³ SLUDOVSKEÝ, Josef. *PROČ JE 9. ZÁŘÍ DEN HORNÍKŮ?*. Energie-stavební a báňská, a.s., Informační bulletin pro zaměstnance Energie – stavební a báňská, a.s., Číslo 1, VI. ročník, září 2009, str. 4

večeři se podával bramborový salát uvnitř se slanečkem. Místo dárků bývala hrst oříšků a jablka. Stravou se vánoční svátky podobaly všedním pracovním dnům. I k Vánocům se váží tradice, které se dodržovaly, třeba na Štěpána 26. prosince se vzal šátek, který se svázal křížem, a šlo se koledovat. Chodívало se po větších domech, zpívaly se koledy a koledníci byli obdarováváni vánočkou, krajícem chleba či jablky. K oslavě Vánoc patřily také hornické vánoční symboly, které se v době adventu rozsvítily v oknech hornických rodin. Jednalo se především o trojúhelníkové či půlkruhové svícny s pěti až sedmi svíčkami, které se objevují jako součást vánoční výzdoby i v současnosti. O historii těchto svícnu, které jsou ryze hornickou tradicí, ví však jen málokdo. Horníci si již v 18. století zdobili vstupy do sloje svíčkami a malými betlémy.²⁴

3.4.5. Skok přes kůži

Skokem přes kůži, se zabývala také Marta Ulrychová ve svém příspěvku k hornickým rituálům v Národopisné revue, z roku 2009. Tento příspěvek „*Skok přes kůži na Karvinsku*“ popisuje samotný skok *jako přechodový rituál, jehož prostřednictvím se student báňské akademie stal právoplatným členem hornické nebo hutnické obce. Během své existence rituál prodělal mnoho změn, byl několikrát zrušen, poté znovu objeven. V současné době není častým předmětem zájmu českých etnografů či folkloristů. Na Karvinsku se na každé šachtě jednou za rok pořádá právě skok přes kůži, i když v upravené podobě. Původní význam, který tento rituál měl na Příbramsku a později na Ostravsku tj. zasvěcení adeptů do hornictví a vyzkoušení jejich praktických dovedností se*

²⁴ Soukromý archiv Jaroslava Jiskry

*změnil. Nyní v upravené podobě je tato tradice chápána především jako zpestření namáhavé práce v dolech.*²⁵

Se vznikem tradice skoku přes kůži je dle pověry, spojená lidská hamižnost. Původy této tradice sahají až do dávné historie, do doby vzniku hornického povolání, do období nalezišť polodrahokamů a dalších drahých kovů. Skok přes kůži se váže především k oblasti vysokoškolského života. Počátek se datuje do období roku 1766 ve Freibergu a odtud se tradice skoků přes kůži dostává až do Příbrami. Příbramská éra skoku přes kůži pokračuje s přestávkami v období světových válek až do roku 1945, kdy vysoká škola báňská je z Příbrami přemístěna do Ostravy. V Ostravě uspořádal první skok přes kůži hornický „Spolek Prokop“. Skoku přes kůži předchází hornický večer tzv. šachtřák, kde jsou adepti seznamováni s hornickými tradicemi, učí se hornickým karmínám (hornickým písním) a osvojují si náležitosti a vlastnosti nezbytné pro vstup do hornické praxe. Karmíny jsou samotné hornické písně.

Semestrí a fuxové byli rozděleni do čtyř tablic, z nichž každé předsedalo kontrarium. Každý z adeptů se musel představit prezídiu, pronést heslo, do dna vypít pivní mast a na vyzvání skočit přes kůži. Samotný skok přes kůži začíná tzv. otevřením nory. Otevření nory začalo rozezpíváním a karmínami „Kde je prezídium?“. Zástupce prezídia zahájil večer, zazněla píseň, „Hornický stav“. Probíhalo uvítání přítomných, jmenování funkcionářů, kteří byli vyzváni k vypití piva. Písní „Kde je nadlišák“ byl šéf pivní policie a zástupce povolán, aby do nory (sálu) přivedl fuxy – což je název pro adepty skoku. Každý z nich se postavil na

²⁵ POLÁKOVÁ, L., ULRÝCHOVÁ, M.: *Skok přes kůži na Karvinsku, Příspěvek ke studiu hornických rituálů*, Národopisná revue 2/2009, STRÁŽNICE: Národní ústav lidové kultury, 2009, str. 94-99

soudek a zodpověděl otázky prezídia. Následovalo vyzvání adepta, aby se posílil a do dna vypil pivo a po pozdravu „Zdař Bůh“ skočil přes kůži a poklekl. Po skoku mu byl představen kmotr, který položil adeptovi na rameno šavli a jmenoval ho do cechu hornického. Jako končený krok bylo objetí kmotra, předání medaile a glejtu. Samotný večer měl mnoho dalších rituálů, mezi které patří svěcení tupláku, raporty kontrarií (kontrarie představují vedoucí jednotlivých tablic neboli stolů), volná zábava či souboj kontratií. Nadlišákem byla označována osoba, která se starala o lišáky tedy o fuxy a fuxie (adepty a adeptky), při jejich uvádění a zaučení.²⁶

Celý večer se řídil tzv. Pivním zákonem 1. Na dodržování zákona dohlížela pivní policie, podřízená prezídiu a adiátům. Samotný pivní zákon vzniká jako soubor pravidel, podle kterých se řídí hornické večery – šachtáky. To jsou sice oslavy s volnou zábavou, ale i přesto se řídí jistými pravidly, která jsou poměrně přísná.

Citace části pivního zákona:

„§ 1

Pivním zákonem nazývá se souhrn oněch zákonů a ceromonií hornických, většinou starobylých, kterých třeba přísně dbáti i udržení pořádku a povznesení nálady u „šachtáků“ čili „hornického večera“.

§ 50

K obveselení tablice slouží také „cancák“, kniha humoru a vtipu, satiry a karikatur, v nichž hlavní roli hrají členové tablice.

²⁶ POLÁKOVÁ, L., ULRÝCHOVÁ, M.: *Skok přes kůži na Karvinsku, Příspěvek ke studiu hornických rituálů*, Národopisná revue 2/2009, STRÁŽNICE: Národní ústav lidové kultury, 2009, str. 94-99

Cancák koluje a předčítá se k všeobecnému vyražení. Každý člen tablice má právo přispěti něčím do cancáku. Obsah cancáku není trestný. Cancák slouží současně jako kniha prezence šachtáku. Presentace je zahájena na počátku šachtáku podpisem Slavného vysokého a neomylného prezidia. Dále pokračuje podpisy ostatních funkcionářů šachtáku a hostů. Nakonec se prezentují semestři a semestriky fuxové a fuxie.,²⁷

3.4.6. Náboženství

Každá činnost, má své patrony. V hornictví se již od doby středověku traduje kult světců. Každá činnost měla nutkání mít svého patrona, svou svatou bytost, na kterou by se dělníci mohli obracet, a to především bylo-li nutné překonávat překážky nebo riskovat svůj život. Hornictví patřilo odjakživa do kategorie velmi náročných povolání, které se muselo potýkat s přírodou a přírodními živly.

Bylo proto potřeba mít nějakého ochránce – patrona. V oblasti hornictví se setkáváme s mnoha jmény patronů od nejznámějších – Barbory, Prokopa po mnoho dalších.

3.4.7. Svatá Barbora

Odvozenina z řeckého slova, které znamená cizinka. Křesťanská světice, mučednice patří mezi pomocníky v nouzi. Se sv. Barborou je spojena Zlatá legenda, která popisuje její život a osud. Bývá zobrazována jako vznešená, ušlechtilá dívka s kalichem a hostií či palmovou ratolestí. V některých případech se také vyskytuje s pavím perem, které značí nesmrtelnost. Dále bývá také vyobrazená s mečem a věží se třemi okny. Věž se třemi okny, je

²⁷ PROKOP, Pavel. MARTÍNKOVÁ, Hana. *HISTORIE SKOKŮ PŘES KŮŽI*, KPHMO, nezisková organizace; předseda Mgr. Rodan Broskevič, OSTRAVA: PROPIS Ostrava, ISBN chybí, str. 43-49

popisována v již zmiňované Zlaté legendě, která se odehrává ve 3. století v Izmiru. Otec sv. Barbory, Dioskuros svou dceru uvěznil ve věži se dvěma okny. Dělníci, které sv. Barbora přemluvila, však vystavěli ve věži ještě jedno okno a sv. Barbora se nechala tajně pokřtít. Důvod vystavění třetího okna odůvodnila sv. Barbora symbolem Trojice boží. Otec Dioskuros nakonec vydal svou dceru římským úřadům. I přes tento fakt trvala na křesťanské víře a její otec ji zabil svým mečem. V tu chvíli byl zasažen bleskem, na místě zabit a ostatky shořely. Svatá Barbora není považována jen za patronku havířů, ale také architektů, stavebních dělníků, zajatců, slévačů, dívek, řezníků, kovářů, hrobníků a mnoha dalších profesí a byla vzývána o ochranu před náhlou smrtí. Oslavy svaté Barbory se váží již k 19. století. Tyto oslavy byly organizovány především horními majiteli, ale samotný akt byl připravován tak, aby jej horníci pokládali za svůj. Horníci se dne 4. prosince, na který připadá svátek svaté Barbory, shromažďovali ve slavnostních stejnokrojích na svém dole a za zvuků hudby se hromadně přemístili na mši. Jak již to u oslav bývá, a v minulé době tomu nebylo jinak, po mši se všichni společně odebrali do hostince, kde se zpívalo, tančilo, vyprávěly se povídky a všichni se bavili. Tento den jako jeden z mála vybočoval ze všedních dnů horníků. Velkolepé přípravy na barborskou slavnost byly plné vzrušení a dobré nálady pro celé hornické rodiny. Součástí a typickou havířskou oslavou svátku této hornické patronky byly i zabíječky, které se konaly v mnoha hornických rodinách.²⁸

3.4.8. Svatý Prokop

Nejmladší následovník svatého Vojtěcha, čtvrtý světec českého národa a strážce odkazu, který po sobě zanechal Cyril a

²⁸ <http://www.shhs-cr.eu/clanek/27-sv-barbora-a-sv-prokop/> (přistoupeno dne 5. 3. 2015)

Metoděj. Svatý Prokop je spojen se sázavským klášteřem a slovanskou liturgií. Narodil se cca koncem 10. století. Po smrti svatého Prokopa pátral Svatý stolec po zázracích, které Prokop vykonal a našel jich údajně devět. Dle lidí žijících v okolí klášteřa viděli Prokopa orat s pluhem, do něhož byl zapřažený čert. Prokop jej údajně poháněl s křížkem v ruce. Za svého patrona považují svatého Prokopa především horníci v oblasti Příbramska. A to hlavně z důvodu tvrdého způsobu života, převzetí řehole odříkání bídným nádherám světa. Útrapy a životní styl, které přijímal zcela dobrovolně, zřejmě svatého Prokopa stavěl na úroveň právě horníků, kteří věřili tomu, že jako jeden z mála dokáže pochopit jejich bolest, utrpení a také bude vždy připraven jim pomoci. Svatý Prokop se oficiálně stává patronem horníků od roku 1863 v den 4. července. I tento patron má svou slavnost, která se ujala stejně dobře jako barborská. Prokopské slavnosti bývaly spojovány se slavnostním ruchem v hornické domácnosti a na dolech. Činnosti na výzdobu dolu byly rozděleny – pomocné dělnice vily v cáchovně věnce na výzdobu dolu a polního oltáře, mladí havíři uklízeli nádvoří dolu. Samotná slavnost probíhala tak, že havíři se účastnili průvodu v hornických uniformách, pokud neměl dotyčný uniformu, účastnil se průvodu také, ale až v pozadí průvodu. Průvodu se účastnili všichni, bez rozdílu postavení – inženýři, štajgři, havíři, vozíčkáři, šlepři, vrchnost – bez rozdílu věku. Společně se účastnili mše, a po mši následovala návštěva hostince a zábava probíhala do ranních hodin.²⁹

3.4.9. Svatý Kliment

Svatý Kliment se narodil v polovině 1. století v Římě. Dal se pokřtít a seznámil se s apoštolem Petrem. Nepokoje v korintské

²⁹ <http://www.spolek-prokop-pribram.cz/html/uvod.htm> (přistoupeno dne 5. 3. 2015)

církvi daly sv. Klimentovi podnět k napsání slavného historicky doloženého listu Korintským. Díky jeho horlivému působení se mnoho členů významných římských rodin obrátilo na křesťanství. To popudilo císaře Trajána k vypuzení Klimenta do vyhnanství na Krym, kde ve známých mramorových lomech se setkal s křesťany odsouzenými k těžké práci. Hlásal jim slovo Boží a povzbuzoval je v utrpení. Legenda vypráví, že odsouzencům v lomech pro nedostatek vody hrozila smrt žízní. Při modlitbě Kliment spatřil beránka a na místě, kde beránek hrabal kopýtkem, se zázračně objevil pramen vody. Po tomto zázračném objevení se vody mnoho pohanů přijalo křest. Proto císař Traján rozhodl Klimenta usmrtit. S přivázanou kotvou kolem krku byl Kliment shozen z lodi do moře. Mořské vlny jeho tělo vynesly na břeh a krymští křesťané ho pochovali na malém ostrově u Kozáckého zálivu. Nalezené ostatky sv. Klimenta odnesl sv. Konstatin – Cyril do Říma a předal papeži Hadriánu II. Byly uloženy v bazilice sv. Klimenta na hlavním oltáři.³⁰

3.5. Hornické uniformy a společenský kodex, hornické symboly a hornická hudba

Hornický život, jak společenský, tak pracovní, byl ovlivněn specifickým hornickým oblečením. Toto lze zaznamenat již od 15. století a lze sledovat změny, kterými prošlo v průběhu staletí. Horníci patřili k prvním stavovsky organizovaným dělníkům. Již od 15. století se sdružovali v horních bratrstvech. Hornická bratrstva měla svoje stanovy a představenstvo. Tato bratrstva vlastnila korouhve a prapory, členové si pořizovali slavnostní kroj k různým společenským a reprezentačním vystoupením.³¹

³⁰ <http://reckokat.cz/exarchat/katedrala-sv-kliementa.html> (přistoupeno dne 5. 3. 2015)

³¹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska* 2. svazek, PRAHA: Mladá fronta, 2007, ISBN 978-80-204-1712-1, str. 267

V oblasti hornického folkloru se od rané doby setkáváme s přísnou hierarchií v chování, která je udržována po staletí. Tuto hierarchii zaznamenáváme i u uhelného hornictví. Jedná se o hierarchii pracovních pozic. Úplný začátečník (často ještě v dětském věku) pracoval nejprve na povrchu, vybíral kamení a pral uhlí. Postupoval na třídění uhlí na sortýrce a postupně se dostával až k práci v podzemí. Začátkem podzemní práce byl jako odbíhač s vozíky, což trvalo i několik let. Poté se přesunul na vozače, který naplňoval na předku vozíku. Mladším havířem, „lérhajerem“ (původně z německého slova *Lehrhäuer*) se chlapec stával až po několikaleté službě. Po dalších letech se mohl stát předákem, kopáčem, hajerem. Všechny pozice a specializace v důlní činnosti měly své pojmenování.³²

3.5.2. Hornická uniforma

Hornictví oplývalo a stále oplývá oproti jiným profesím specifickým stylem odívání. Tato specifická a zvláštnost pramení právě z výjimečnosti hornické profese. Jelikož většina práce probíhala v podzemí a převážně v pracovním oděvu, dávali horníci najevo svůj stav hornickými uniformami. Takový veřejný oděv na první pohled ukazoval, z jakého stavu je jeho nositel. Podoba hornických krojů (uniforem) a pracovních oděvů prošla během historie změnou. Uniformní střih a kvalita látky byl jedním z odlišujících faktorů horníků jako profesionální skupiny od dělníků a ostatních zaměstnanců. Kroj, který se musel povinně nosit při slavnostech ve druhé polovině 19. století, se skládal z kytle, kalhot, kůže – fleku, hornické čepice, bot, rukavic a hole. Kytle byla šita z černého sukna s černou podšívkou. Patřila k typické součásti hornického kroje. Střih byl velmi podobný střihu kabátů vojenských

³² KOLEKTIV AUTORŮ. *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska* 2. svazek, PRAHA: Mladá fronta, 2007, ISBN 978-80-204-1712-1, str. 263

uniformem. Byla opatřena zapínáním až ke krku na devět knoflíků ze zlatě lesklého kovu s vyraženým hornickým znakem. V zadní části byla nabraná do faldů, s nízkým stojacím límcem a nárameníky z černého sametu. Na límci nechyběly zlatem vyšité hornické znaky. Přes tento límec byl položen široký pelerínový límec z černého sukna. Na prsou byl po obou stranách na šikmo položený náševek, který byl tvarovaný do patky, ušitý z černého sametu a zdobený pěti malými pozlacenými knoflíky, na kterých nesměly chybět hornické znaky. Na rukávech byly mezi rameny a lokty pruhy z černého sametu, zakulacené v rozích a lemované černou portou. Z tohoto pruhu visely dlouhé černé hedvábné třásně a na této sametové rukávové výložce byl našit štítek se zlatě vyšívanými kladívky. Přes kabát patřila oválná sedací kůže tzv. flek. Ten byl upevněn na černém opasku, který se zapínal na pozlacenou sponu s emblémem hornických kladívek ve věnci spletených vavřínových a dubových listů. Kalhoty k takovému kroji byly většinou černé. Nedílnou součástí kroje byla také čepice. Ta byla ve formě čáky ze ztuženého černého sukna s černým filcovým dýnkem a koženým lemováním dole. Pod bradou horníka čáku udržoval černý lakový řemínek. K přední straně čáky byla připevněna kokarda ze zlatého boullionu se štítkem z černého hedvábí, a připevněn hornický znak. Vše bylo doplněno černými botami, bílými rukavicemi a holí – švancarou.³³

K přelomu došlo po velké hornické stávce v roce 1900. Pojetí tradičního hornického stavovství se zcela obrátilo a pozornost byla věnována sociálním otázkám hornictva. Hornická uniforma se ve velkém odkládala, hornické slavnosti zcela utichly a hornické kapely byly rozpuštěny nebo omezeny. Hornické uniformy byly používány

³³ SKALNÍKOVÁ, Olga. *Pět století hornického kroje*, Komitét symposia Hornická Příbram ve vědě a technice, 1986, ISBN chybí, str. 74 - 118

pouze jako vzpomínka na staré časy při bohoslužbách a církevních slavnostech. Někteří staří horníci projevíli přání být ve své uniformě uloženi do rakve. Hornická uniforma se ve své staré původní podobě po roce 1945 opět vrátila a sloužila jako slavnostní oděv při ceremoniálech a akcích. Horníci byli za protektorátu velmi zasaženou dělnickou kategorií. Za velmi významný rok se pro české hornictví považuje rok 1949. Jednalo se o rok, kdy se velmi rozsáhle slavilo výročí 700. let československého hornictví a v souvislosti s politickou změnou se hornictví vrátilo opět na vrchol nejvýznamnějších povolání pro národní hospodářství. V tomto období dochází ke změně hornických uniforem. Nové hornické uniformy byly svým střihem přizpůsobeny vojenským uniformám. Byly pouze černé barvy a obsahovaly hornický symbol zkřížených kladívek. Nechyběly kovové knoflíky zdobené vyraženými kladívky. Tato uniforma byla určena pro všechny pracovníky hornického průmyslu. Nově bylo navrženo několik druhů uniforem – slavnostní, které byly černé barvy, dále vycházkové v šedé barvě, pracovní ve tmavošedé barvě a tradiční hornický kroj pro hornickou kapelu v černé barvě. Horníci měli určeno, kdy se slavnostní uniforma může nosit. Uniforma nebyla záležitostí pouze mužů, ale nově také žen. Uniforma pro ženy byla složena z blůzy, sukně, baretu, pláště, halenky, šály a rukavic, polobotek a ponožek. Blůza byla ve tvaru saka v délce do středu dlaně připažené ruky a skládala se ze dvou přednic, z dvoudílných zad a rukávů. Obsahovala kapsy, límec a výložky a zdobené zlacené knoflíky. Sukně byla hladká bez ozdob, čtyřdílná a sahala po kolena se zapínáním na levém boku na spodní zapínání. Celá sukně byla vsazena do třicetimetového pásu. Plášť byl složen ze dvou přednic, zadku, dvou rukávů a z přešitého límce ze stejné látky. Byl vytvořen předpis, který určoval přesné podrobnosti spojené s užíváním pláště. Baret byl kulatý s dýnkem a na přední straně baretu byl připevněn hornický znak. Uniforma pro muže byla stejně jako pro ženy složena z blůzy,

pláště, šály a rukavic, polobotek a ponožek. Odlišné byly v tom, že muži měli kalhoty, brigadýrku a košili s vázankou. Kalhoty měly dvě kapsy s příklopkou. Nad pravou přední kapsou byla uprostřed všitá kapsička na hodinky s příklopkou na knoflík, na kalhotách bylo šest poutek na řemen. Brigadýrka měla delší a širší dýnko než ženský baret. Vyztužený okolek byl 5 cm vysoký. Štítek byl z umělé lesklé hmoty. Na místo kde se okolek stýkal se štítkem, byl přišitý jeden stejnokrojový knoflík, který připevňoval hladký černý dvojitý podbradník, který byl dlouhý 30 cm a 1,5 cm široký. Nedílnou součástí byl také hornický znak ražený z kovu. Košile byla bílé barvy s přišitým límcem a dlouhými rukávy, s černou vázankou. Muži nosili černé ponožky a ženy dlouhé hedvábné punčochy nebo ponožky šedé barvy. Šála, stejně jako kožené rukavice, byla šedá a polobotky nebo střevíce černé jednobarevné. Na každé uniformě pro ženy nebo pro muže bylo umístováno označení příslušnosti, označení služebního zařazení, služební hodnosti a počet let v hornictví. Lemováním nárameníků se rozlišovali pracovníci ministerstev, národních podniků, dolů a závodů. Speciálně byli označováni posluchači, asistenti, docenti, profesori, děkan a rektor Vysoké školy báňské. Označení na náramenících pouze páskem měli učni, dle ročníku, který právě absolvují. Každé umístění mělo své přesné místo a přesný způsob, jak má být označení provedeno. Na jednotlivé uniformy se mohly umisťovat také různé řády a vyznamenání. Umisťování bylo jasně stanoveno, a mohlo se nosit pouze na slavnostní nebo vycházkové uniformě. Nosit se mohly Řád republiky, Řád práce, Vyznamenání za vynikající práci, za zásluhy o výstavbu, Řád 25. února, Tyršův odznak zdatnosti a Fučíkův odznak. Jiné odznaky na uniformě umístěny být nesměly. V příloze č. 3 je znázorněna uniforma podle předpisu z roku 1952 a uniforma podle předpisu z roku 1983. Dále je zde vyfotografována další možná verze uniformy pro ženy. Nošení hornické uniformy, slavnostní, vycházkové nebo i pracovního oděvu samozřejmě

vyžadovalo také dodržování určitého druhu společenského chování, které znamenalo vzdávání holdu a úcty hornickému stavu a to jak pro ženy, tak pro muže.³⁴

3.5.3. Hornické symboly

Hornické tradice a symboly se prolínaly a stále prolínají s životy horníků a obyvatel žijících na území bývalých hornických oblastí. Mezi hlavní hornické symboly řadíme především hornický znak – kladívka, fajslíky, šlígle – mlátek a želízko.

Tyto zkřížené nástroje, které jsou nejstaršími hornickými nástroji, jsou jak hornickým znakem se všeobecným vyjádřením havířské práce, tak také světově uznávaným znakem. Hornická kladiva mají i své místo v české heraldice, a to převážně ve znacích měst a obcí. Kladivo s oboustrannou bicí polohou, které se drželo v pravé ruce, v hornickém znaku se nachází vpředu k prvnímu uchopení. Želízko se drželo v ruce levé a bylo na násadě volně nastrčené, aby nedocházelo k přenášení otřesů úderů na ruce. Toto volné nasazení je ve znaku znázorněné přečnickující násadou. Jelikož se objevovala rozdílná znázornění hornického znaku, byl v letech 1905 vydán obecný pokyn v Hornických a hutnických listech.³⁵

Mezi další hlavní symboly počítáme **stavovský pozdrav ZDAŘ BŮH!** U tohoto pozdravu se jedná o slovanskou modifikaci a protiváhu německému GLÜCK AUF!. Dále je nejdůležitějším ze symbolů také **hornická švancara**. Název pochází od německého slova „Schweizerhacke“. Měla 11 cm dlouhou rukověť v podobě původního tesařského náradí – sekyry, která byla litá ze železa do

³⁴ SKALNÍKOVÁ, Olga. *Pět století hornického kroje*, Komitét symposia Hornická Příbram ve vědě a technice, 1986, ISBN chybí, str. 74 – 118

³⁵ <http://www.shhs-cr.eu/clanek/95-hornicke-symboly/> (přistoupeno dne 5. 3. 2015)

formy s hornickými výjevy. Hůl byla 75 až 95 cm vysoká, vyrobená z černého pajcovaného dřeva s ocelovým bodcem.³⁶

Postupem času je zdobená symbolická sekerka užívána většinou na ozdobu či jako vycházková hůl. Jednalo se o druh odznaku postavení v hornické hierarchii. Švancara se používala hlavně při slavnostech, ale bývala hlavním doplňkem vycházkového oblečení havíře.³⁷

Jednou z nepostradatelných pomůcek každého havíře, horníka byl bezesporu hornický **kahan – svítidlo**, bez kterého se v podzemí nemohl obejít. Jako první se samozřejmě používaly dřevěné louče. Na našem území se první kahan objevuje v 11. století. Tento kahan si horník nasazoval na palec levé ruky, aby ho mohl nést ve vodorovné poloze. Teprve až v pozdější době se objevují ploché nádoby s knotem a hákovým závěsem pro uchycení na dolové výztuži. Jako v každém odvětví došlo i v důlním osvětlení k modernizaci a vynálezem H. Davyho dochází k zásadní změně i tvaru důlního svítidla. Dochází k zakrytí olejového plamene ocelovou sítkou a z plochého olejového kahanu se stává štíhlá, vysoká lampa.³⁸ Hornické symboly jsou vyobrazeny v příloze č. 4.

Za hornický symbol se považují také hornické prapory. Svěcení hornických praporů darovaných šlechtickými i měšťanskými podnikateli v rudném i uhelném hornictví, bylo

³⁶ SKALNÍKOVÁ, Olga. *Pět století hornického kroje*, Komitét sympozia Hornická Příbram ve vědě a technice, 1986, ISBN chybí, str. 74 – 118

³⁷ <http://www.shhs-cr.eu/clanek/95-hornicke-symboly/> (přistoupeno dne 5. 3. 2015)

³⁸ <http://www.shhs-cr.eu/clanek/95-hornicke-symboly/> (přistoupeno dne 5. 3. 2015)

provázeno slavnostmi za účasti krojovaných horníků a hornických hudeb.³⁹

3.5.4. Hornická hudba

Pro hornictví byly typické i určité projevy umělecké tvorby. Mezi tuto tvorbu řadíme starší a novější hornické písně. Ve starším období se píseň pouze adaptuje, kdy se například zamění postava husara za havíře či vystřídá jeden básnický obraz jiným, který byl vzat z hornického prostředí. U novějších písní se tvůrci inspiroují aktuálními událostmi, vnášejí do nich satirické prvky a píseň se stává parodickou. Starší období je charakterizováno stavovskými a náboženskými písněmi, které se zpívaly před fáráním. Píseň, která chválí hornické povolání a nezamlčuje nebezpečí, jemuž je horník při práci pod zemí vydán, a doporučuje děvčatům muže horníka, je kramářská píseň. Ve druhé polovině 19. století začínají vznikat písně umělecké. Tyto písně byly uveřejňovány v dělnickém tisku, šířily se prostřednictvím letáků, opisováním a do dnešní doby jsou zachovány v rukopisných zpěvnících. Písně s baladickým charakterem líčily důlní katastrofy nebo stávková krveprolití. Těchto písní existuje mnoho variant a mnoho písní také zlidovělo.⁴⁰

Existuje také řada písní určená a zpívaná při stavovských shromážděních adeptů hutnictví – fuxů. Tyto písně znějí sálem při slavnostním přijímání nových členů do slavné hutnické obce na výročí „Skoku přes kůži“ a napomáhají formovat sebevědomí a hrdost na toto tvrdé řemeslo. Texty těchto písní velebí hornický stav. Nalezneme zde však také písně veselé, odrážející optimistický pohled na život. Do této kategorie můžeme řadit písně s názvem

³⁹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 2. svazek*, PRAHA: Mladá fronta, 2007, ISBN 978-80-204-1712-1, str. 264

⁴⁰ KOLEKTIV AUTORŮ. *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 2. svazek*, PRAHA: Mladá fronta, 2007, ISBN 978-80-204-1712-1, str. 265

„Ať žije prezidium“, „Již opět z věže zaznívá“, „Kladno ty černé Kladno“, „Do práce mladý horník kráčí“, „Kamarádi dolů sfárejme“, „Kahanec na palci“ nebo „Vy havrani umazaní“. Velmi významnou součástí těchto písní je hornická hymna (příloha č. 5).

Členové hornické kapely měli svým způsobem privilegovanější postavení a pracovní úlevy na zkoušky sboru. Vystupování v hudební hornické kapele souviselo s hornickou uniformou. Podoba slavnostního oděvu byla výrazem příslušnosti k těžařstvu a velmi se dbalo na to, aby se jednotlivé kapely odlišovaly. Mezi jednu z nejvýznamnějších a největších kapel patřila Hornická hudba příbramská. Jejich kroj se lišil specifickými detaily. A to především černé perkytle měly nízký stojací límec ze zeleného sametu, lemovaný hedvábnou žlutou vyšívanou portou. Zelený samet byl na rukávech, nadloktí, manžetách rukávů, na ramenou nebo také na náprsních náševcích. Bubeník hornické kapely měl na své kytli navíc šňůrkování, které bylo složeno ze dvou nestejně dlouhých do copánku spletených žlutých šňůr. Žlutá hedvábná porta zdobila také muzikantské čáky. Kapelník nosil uniformu jako horničtí úředníci.⁴¹

V současné době funguje několik hornických kapel, které dodržují klasické hornické odívání, hrají hornickou hudbu a udržují tak hornickou tradici. S touto hudbou vystupují a účastní se různých slavností a přehlídek, slavnostních aktů a setkání, které mají hornický charakter.

⁴¹ SKALNÍKOVÁ, Olga. *Pět století hornického kroje*, Komitét symposia Hornická Příbram ve vědě a technice, 1986, ISBN chybí, str. 85-87

3.6. Zanikající hornický folklor a pravděpodobný důvod jeho zániku

Hornický folklor s ústupem tradiční hornické činnosti výrazně vymizel. S ústupem tradičních hornických parád, přehlídek nebo také s ústupem konání hornických mší a bohoslužeb, upadá typický hornický folklor, který obyčejní lidé dodržovali, souvisí jistě se změnou myšlení a modernizací doby. Vzhledem k rozšířenějším možnostem využití volného času, velkému výběru kulturního a společenského vyžití je velmi pravděpodobné, že právě tato pestrost je jedním z důvodů zániku hornického folkloru. Dále může být změna způsobena využíváním technologií a industrializací. Co je však pravým důvodem, o tom můžeme vést dlouhé diskuze.

4. TERÉNNÍ VÝZKUM V HORNICKÝCH MĚSTECH A OBCÍCH V ZÁPADNÍCH ČECHÁCH

Hlavním cílem tohoto sondážního základního výzkumu je ověřit si mé tvrzení, že hornický folklor není v současnosti v povědomí obyvatel bývalých hornických oblastí tak rozšířený, a hornické tradice či náboženství již nejsou nedílnou součástí života obyvatel území západních Čech.

Tyto hypotézy se pokusím potvrdit pomocí dokumentačního etnografického terénního výzkumu za pomoci primárních dat. V rámci tohoto výzkumu pracuji s atribučními, relačními i kulturními daty. U atribučních dat je hlavním ukazatelem věk a bydliště respondentů. Za relační data považuji rodinnou situaci – a to konkrétně, zda je někdo z členů rodiny dotazovaných respondentů v hornickém stavu, či se s hornictvím jiným způsobem setkal nebo

stále setkává. Za využití kulturních dat považuji sdílení hornického povědomí u obyvatel v oblasti západních Čech.⁴²

4.1. Hypotézy a badatelské otázky

Znají obyvatelé západních Čech původ hornických oslav, které jsou dnes již spojené většinou s hudebním vystoupením, ohňostrojem, kolotoči a další zábavou, a již neobsahují tradiční hornické prvky, které bývaly součástí původních hornických oslav a přehlídek? Základním cílem je tedy ověřit či vyvrátit mé tvrzení, že povědomí o hornické historii, hornických tradicích a folkloru celkově je velmi nízké i přes snahu obnovit tradiční akce. Ověřit hypotézu, že především mladí lidé neprojevují velký zájem o zjišťování informací o hornické historii. Hornické povídky, anekdoty a hornický slang, které se v minulých dobách staly nedílnou součástí běžného každodenního života lidí v západních Čechách, jsou v současné době velmi málo rozšířené.

4.2. Výběr respondentů

K výběru respondentů jsem zvolila nepravděpodobnostní typ výběru.

Tento typ výběru je specifický tím, že někteří členové zkoumané populace mají vyšší pravděpodobnost, že budou vybráni do výzkumu než jiní. V tomto konkrétním případě, se jedná o výběr osob především z oblastí s hornickou historií. Byla použita kombinace dvou druhů výběru respondentů. Jedná se o typ nepravděpodobnostního výběru – řetězový výběr nebo také „sněhová koule“ – „snowball“ a jako druhý typ jsem použila další nepravděpodobnostní způsob výběru a to nahodilý výběr. U typu

⁴² TOUŠEK, Ladislav. in HIRT, Tomáš. a kolektiv. *Vybrané kapitoly z aplikované sociální antropologie, 1. vydání*, PLZEŇ: Západočeská univerzita v Plzni, 2012, ISBN 978-80-261-0122-2, str. 25-106

výběru „sněhové koule“ bylo využito nabalování respondentů z určitého druhu společnosti za pomoci jedné hlavní osoby a u druhého typu – nahodilého výběru bylo využito jedinců ze zkoumané oblasti, kteří dali svolení a byli ochotni se do výzkumu zapojit.⁴³

Za hlavní cílovou skupinu respondentů, jsem zvolila obyvatele západních Čech, kde je hornictví nedílnou částí historie. Zapojeni jsou respondenti z různých sociálních vrstev, různého pohlaví a věku a vzdělání.

4.3. Metodologie

Základním způsobem zjišťování informací v rámci tohoto základního dokumentačního etnografického terénního výzkumu je oslovení vybraných respondentů prostřednictvím strukturovaných dotazníků.

Dotazníky byly distribuovány ve vybraných hornických oblastech, elektronickou poštou, osobním setkáním s vybranými respondenty – a to především mladými osobami, které jsou dle mého názoru nejvýznamnější skupinou. Dále byla využita distribuce prostřednictvím jednotlivých respondentů, kteří mají přístup k dalším jednotlivcům, které řadím mezi významnější skupinu. S malou skupinou vybraných respondentů dochází k uskutečnění polostrukturovaného rozhovoru, který částečně doplní informace zjištěné z vyhodnocení dotazníkové šetření. Polostrukturovaný rozhovor probíhal kladením otázek uvedených v dotazníku a volně přecházel k dalším náhodným otázkám, týkajících se oblasti hornického folkloru, vyprávění reálných situací, předávání příběhů a

⁴³ TOUŠEK, Ladislav. in HIRT, Tomáš. a kolektiv. *Vybrané kapitoly z aplikované sociální antropologie*, 1. vydání, PLZEŇ: Západočeská univerzita v Plzni, 2012, ISBN 978-80-261-0122-2, str. 25 -106

dalších zajímavých informací, které pomohly ucelit pohled na hornický folklor v oblasti západních Čech.

4.4. Informace o průběhu výzkumu

Dle uskutečněného sondážního základního dokumentačního etnografického terénního výzkumu bylo zjištěno několik základních informací. Strukturované dotazníky byly rozděleny podle několika specifických kategorií. V rámci údajů v 1. části dotazníků byli respondenti rozděleni do kategorií dle pohlaví a věku (Tabulka č. 1 v příloze 8), dle místa bydliště (Tabulka č. 2 v příloze 8) a na základě informace zda byl členem rodiny respondenta horník (Tabulka č. 3 v příloze 8). V rámci části 2. byly zjišťovány reakce na základní otázky k tématu hornického folkloru, které byly zaměřeny na potvrzení či vyvrácení prvotních hypotéz. Tyto hypotézy a otázky byly vytvořeny na základě mého názoru, že povědomí o hornické historii u současné generace není nějak vysoké, a že zájem o seznámení se blíže s hornickým folklorem není příliš veliký.

Rostoucí trend o obnovu hornických tradic je však součástí moderní doby a proto i většina obyvatel s obnovou souhlasí. Tlak společnosti na obnovu tradiční lidové kultury, do které spadá i hornická tradice, je výraznější než v minulých dobách.

Vyhodnocení dotazníkového šetření jsem uskutečnila metodou rozdělení odpovědí ANO – NE do tabulek, které dále byly rozděleny dle pohlaví a věkové kategorie respondentů. Celkem se dotazníkového šetření zúčastnilo 77 žen a 30 mužů od 10 let a starší. Byly vytvořeny věkové kategorie od 10 – 20 let, 21 – 31 let, 32 – 42 let, 43 – 53 let a 54 let a starší. Dalším faktorem, ke kterému bylo přihlíženo, je bydliště, které bylo rozděleno na základě území podle bývalých okresů – Cheb, Sokolov a Karlovy Vary. Zjišťovaná informace, zda byl v rodině respondentů přítomný

horník, byla položena z důvodu, aby bylo možné rozlišit, zda respondenti mohli mít potencionální výhodu v reakci na položené otázky. Otázky zaměřené přímo na hornictví byly utvořeny jednodušší formou, aby jim mohl porozumět i respondent, který nedosáhl vysokoškolského vzdělání, nesetkal se s hornickým folklorem či lidovou kulturou. Zjišťováno bylo povědomí o hornické historii a to otázkami – „Znáte hlavní patrony hornictví?“, „Víte co znamená ŠVANCARA?“, „Znáte nějakou hornickou povídku, anekdotu nebo pověst?“, „Víte, jak vypadá hornická uniforma?“, „Víte co je vyobrazené na obrázku níže – hornický znak“. Dále byly položeny otázky na téma hornických slavností, oslav a zájmu o seznámení s hornickým folklorem či obnovy hornických slavností, přehlídek či oslav.

4.5. Zjištěné informace

Z odpovědí respondentů, které jsem vyjádřila v tabulkách č. 4 – 7 v příloze č. 8, lze vyčíst informace, že znalost historie hornictví a určení základních hornických symbolů (jako je znak, uniforma či určení co znamená švancara) nebo povědomí o hornických povídkách, anekdotách či pověstech, nejsou u současné mladší generace příliš velké. Na základě těchto výsledků byla potvrzena má hypotéza, kterou jsem prezentovala na počátku tohoto výzkumu. Z celkového počtu dotazovaných žen 77 uvedlo kladnou odpověď na otázku, zda znají patrony horníků, celkem 30 žen, ve věkové skupině 10 – 20 let – 6 žen, 21 – 31 let – 6 žen, v dalších skupinách 32 – 42 let 4 ženy, 43 – 53 let také 4 ženy a u skupiny 54 a starší 10 žen. U celkového počtu 30 dotazovaných mužů se jednalo o kladnou odpověď u 12 respondentů, ve věkové skupině 10 – 20 let – u 2 mužů, 21 – 31 let – 5 mužů, 32 – 42 let – 1 muž, 43 – 53 let – žádný muž a ve skupině 54 let a více – 4 muži. Vzhledem k četnosti výskytu zmínek o hornických patronech v regionu, který je spojený s hornickou činností, by se dalo

konstatovat, že obyvatelé této oblasti nemají příliš vysoké povědomí o hornických patronech, kteří byli v hornictví uctíváni a horníci jim vzdávali hold a byli nedílnou součástí života. Avšak hornický znak byl správně určen ženami ve věkové kategorii 10 – 20 let – 23 žen, ve věku 21 – 31 let celkem 6 žen a ve věkové kategorii 54 let a starší – 13 žen. U mužů byla pozitivní odpověď uvedena u 10 mužů ve věkové skupině 10 – 20 let a 8 mužů u věkové skupiny 21 – 31 let, ve věkové skupině 32 – 42 let u 4 mužů, 43 – 53 let žádný muž a u ve věkové skupiny 54 let a starší 4 mužů. V rámci převážně negativních odpovědí u většiny ostatních položených otázek, je výše kladných odpovědí u této otázky překvapující. Dle mého názoru se jedná o fakt, že znalost tohoto znaku – znaku horníků – je dán především vysokou četností uveřejňování tohoto znaku například v tisku, ve znacích měst a obcí a používání znaku při různých oslavách. Jedním z velkých „propagátorů“ tohoto symbolu především v sokolovské pánvi je určitě společnost Sokolovská uhelná a. s., která využívá tento symbol. Díky tomu se s ním zcela jistě setkávají respondenti mnohem více než třeba s některými dalšími symboly.

U otázek, které byly zaměřeny na téma seznámení se blíže s hornickým folklorem a obnovou hornických tradic – přehlídek, slavností a dalších hornických aktivit, jsem došla k následujícímu závěru. Zájem o bližší seznámení se s hornickým folklorem, projevil z celkového počtu dotazovaných žen 38 respondentek a u dotazovaných mužů projevil zájem celkem 16 respondentů. Největší zájem o seznámení se blíže s hornickým folklorem byl zaznamenán u věkové skupiny 10 – 20 let a 54 let a starší u žen, a u mužů ve věkové skupině 21 – 31 let a 54 let a starší. Tento fakt je myslím způsoben již vyšší úrovní uvědomování si místa svého bydliště, historií, která se s místem pojí, a sledováním kulturních aktivit v okolí. Otázka, která se týkala obnovy hornických oslav, byla také zodpovězena především pozitivně. Opět bylo nejvíce

pozitivních reakcí zjištěno u věkové skupiny 10 – 20 let, 21 – 31 let a 54 let a výše u žen, a ve skupině 10 – 20 let, 21 – 31 let u mužů. Tato skutečnost, že zájem o obnovu hornických tradic stoupá, je velmi pozitivní. Na základě otázek a hypotéz, které byly řečeny na počátku výzkumu, by se dalo říci, že znalost a povědomí o hornické historii, povědomí o hornických pověstech, povídkách, anekdotách, znalost hornických patronů a složitějších symbolů je opravdu nízká, a dá se tedy potvrdit mé tvrzení. Konání kulturních akcí, které se v rámci roku v této oblasti konají a mají v části názvu uvedené hornictví, nejsou návštěvníky těchto akcí přímo spojované s typickými hornickými oslavami, které se konaly v minulých letech. V dobách, kdy hornictví bylo uznáváno za jedno z nejvýznamnějších řemesel.

Zájem o obnovu hornických tradic a oslav a zájem o bližší seznámení se s hornickým folklorem je sice mírně na vzestupu, ale zájem o seznámení se s historií hornictví ve svém regionu či třeba znalost zajímavých hornických povídek a pověstí, které si vyprávěli horníci v dolech, vyprávěli je svým dětem před spaním, či se vyprávěly z generace na generaci, není výrazně vysoká. Dovolila bych si říci, že se jedná pouze o malé procento mladší generace, která projevuje zájem o seznámení se s tímto tématem. I zde by se tedy dalo částečně potvrdit mé úvodní tvrzení, že povědomí o hornické historii, hornických tradicích a hornickém folkloru je nízké. Podrobné informace o výsledku tohoto základního dokumentačního etnografického terénního výzkumu jsou uvedené v příloze č. 8, kde jsou tabulkově rozděleny odpovědi na nejdůležitější otázky ze strukturovaného dotazníku.

Otázkou zůstává důvod, proč je tak malý zájem o zvýšení povědomí o hornictví, ale o obnovu hornických tradic je mnohem vyšší. Na počátku uvažování nad tímto výzkumem jsem byla přesvědčena, že se tyto dvě záležitosti nedají rozdělit. Že nemohu

chtít obnovu hornických tradic – přehlídek, parád, průvodů, aniž bych věděla, co bylo součástí těchto tradic, aniž bych se seznámila, byť jen nepatrně s historií hornictví a hornickým folklorem.

Výsledky, které z provedeného dotazníkového šetření vyšly, mě však vyvádějí z omylu. Zájem o obnovu tradic má sice stoupající charakter, ale zájem o historii nikoliv. Je tedy vůbec možné obnovit tradiční hornické akce na kvalitní úrovni, tak aby splnily svůj úkol a dokázaly návštěvníkům těchto akcí představit alespoň částečně hornický folklor, který je součástí jejich bydliště? Tato otázka však nebyla součástí mého výzkumu, nemohu na ni tedy v tuto chvíli kvalitně a podloženě odpovědět, mohu nad ní pouze polemizovat, a vnášet do reakce své vlastní názory. Dle mého názoru by nejen oblast západních Čech, ale i všechny ostatní oblasti měly být více zaměřeny na obnovu tradičních akcí, do kterých patří zcela nepochybně i oblast hornického folkloru, jelikož se jedná o část folkloru, který byl velmi uznávaný a rozšířený, i když o tom v současnosti není příliš vysoké povědomí.

5. TREND OBNOVY HORNICKÝCH TRADIC

Hornické tradice, slavnosti, oslavy sv. Barbory, sv. Prokopa a mnoho dalších tradičních akcí, slavností a veselí se v průběhu času a s postupným vývojem technologií změnilo v úplně jiné oslavy nebo na některých místech zaniklo úplně. V dnešní době, je např. Den horníků spojen spíše s městskou či obecní oslavou za přítomnosti kolotočů, koncertů a dalšího doprovodného kulturního celodenního programu. Nikde již nepotkáme horníky ve slavnostních uniformách, nevidíme přehlídku a neuslyšíme zpěv hornických písní.

Avšak i v této době se postupně objevuje trend obnovy hornických tradic, i když již v upravené podobě. V podobě přizpůsobené dnešní době a dnešnímu obyvatelstvu.

Za zlomový moment bychom mohli považovat rok 1995. V tomto roce začala Nadace Georgia Agricoly, region Slavkovský les postupně navazovat styky s hornickými spolky v Bavorsku. Z této spolupráce se zrodila „Bavorsko-česká kolokvia“. Jednalo se o přednáškový cyklus s hornickou tematikou se simultánním překladem a vydáváním sborníků přednášek. Těchto kolokvií se pravidelně na zámku Theuern u Ambergu účastnily bavorské sdělovací prostředky včetně televize, bavorský ministr pro vědu, kulturu a rozvoj, bavorský zemský rada a mnoho přednášejících osobností z Evropy. Mezinárodní společná výstava s názvem „Hedvábný lesk“, která se týkala cínu, cínových rud a cínových výrobků z oblasti Bavorska a Horního Slavkova s Krásnem, byla uspořádána za spolupráce české a německé strany. Lidé, kteří se podíleli na přednáškách v rámci této výstavy, stáli u zrodu setkávání hornických měst a obcí. Jednalo se především o odborníky z Příbrami konkrétně o jména jako je např. Ing. Koloman Iványi, Ing. Josef Bernard, Ing. Pavel Suček, CSc., ze Sokolovska Ing. Pavel Beran a Ing. Jaroslav Jiskra, Ph.D. V roce 1997 zorganizovali první setkání vůbec. A v roce 2014 proběhlo v Českém Krumlově již osmnácté setkání hornických měst a obcí. Nadace byla přijata do Evropské unie horníků a hutníků v Bavorském Ambergu (Vereinigung Bergmanns und Hütten Vereine).

Významným krokem k obnově a zachování hornické tradice bylo založení Sdružení hornických a hutnických spolků České republiky, které také převzalo členství v Evropské unii horníků a hutníků po Nadaci Georgia Agricoly. Zavedení udělování cen Český Permon v roce 2004 by se dalo také považovat za krok kupředu k zachování a obnově tradic a zvýšení povědomí lidí o hornické tradici. Ceny jsou udělovány v pěti základních kategoriích: hornický folklor, záchrana technických památek, počin roku, celoživotní dílo – tyto čtyři navrhují hornické spolky a schvaluje je valná hromada sdružení. Pátou mimořádnou cenu uděluje vždy město, pořádající

setkání hornických měst a obcí. Jedná se o jedno ze tří nejvyšších vyznamenání v České republice. Jde o keramickou sošku na zvonovém podstavci, vysokou asi 35 cm. Zvonový podstavec je opatřen tabulkou, na které je uvedeno jméno oceněného, kategorie a město setkání. Druhé takové mimořádné vyznamenání uděluje Ministerstvo průmyslu a obchodu České republiky a Český báňský úřad, a jde o medaili Jiřího Agricoly a o záchranářský kříž. Spolupráce byla navázána také se slovenským sdružením hornických a hutnických spolků, kam jezdí spolky z České republiky na setkání. Spolupráce byla navázána v roce 2007.

Skok přes kůži můžeme považovat za jednu z hornických tradic, která stále probíhá a to vždy poslední pátek v dubnu. V roce 2014 proběhl již 125. skok a konal se v Mostě. Města, kde se skoky přes kůži konají, se každým rokem střídají. Je tedy považován za celostátní tradici. Šachtáky, které organizují i důlní podniky jako své vlastní akce, jsou tradičně společně se skokem přes kůži dodržovány a udržovány pro další generace především díky studentům báňských vysokých škol, kde se tyto tradiční akce udržují ve své původní podobě. Jsou tak i dalším osobám třeba i nevědomě představovány a dochází tím k rozšiřování hornických tradic. I když by se v tomto případě mohlo již jednat o folklorismus, jelikož účastníci šachtáků – hornických večerů již berou tento akt spíše jako druh zábavy, než tradici.

Předávání těchto tradic v jejich syrové podobě je důležité pro zachování tradičních akcí.

Velký význam v udržování a obnově hornických tradic mají různé hornické spolky. Těchto spolků, ať již profesionálních či neprofesionálních, je na území České republiky velké množství. Členové těchto sdružení se aktivně zajímají o hornické tradice, o jejich udržování v povědomí lidí, o propagaci hornictví jako část

lidové tradice, ale také o ochranu a údržbu hornických děl. Spolupracují s muzei, která mají hornické expozice, důlní techniku a mnoho dalších exponátů z oblasti hornické činnosti. Hornické spolky hrají významnou roli ve snaze o udržení tradic. Jejich činnost je většinou i zároveň jejich koníčkem a činnost v této oblasti vykonávají ve svém volném čase. V příloze č. 6 jsou uveřejněné fotografie ze setkání různých spolků, skoků přes kůži či křtu knihy.

Trend obnovy hornických tradic se však dá zaznamenat také u méně rozšířených či méně organizovaných spolků, přímo v obcích a městech s hornickou historií, nebo ve snaze jednotlivců, kteří se nějakým způsobem snaží hornické tradice zapojit zpět do života společnosti. Ať už se jedná o malé místní oslavy, kde zazní hornická hudba, představitelé i obyvatelé obce či města se projdou v hornické uniformě, přednášky, nebo o rozsáhlejší a třeba i přeshraniční spolupráce.

Za neopomenutelný trend obnovy a udržení hornických tradic, který je tedy spíše zaměřen na zachování a obnovu hornických děl, je zpřístupnění dolů, štol a hornických strojů veřejnosti. K tomu slouží například Hornické muzeum v Krásně, které je zaměřeno pouze na hornictví, vytváření prohlídkových tras v důlních revírech bývalých štol – Štola č. 1 v Jáchymově, nebo zpřístupňování a obnova historického cínového dolu Jeroným v Čisté u Rovné (Karlovarský kraj), který je prohlášen za národní kulturní památku. Tento druh odhalování hornické historie, která se setkává v současnosti se stále větší oblibou je spojený s tzv. montánní turistikou, snahou o zápis Montánní krajiny Krušnohoří na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Úspěšný zápis na tento seznam by znamenal velký skok kupředu ve snaze zvýšit zájem a povědomí veřejnosti o hornické kultuře a tradici, která je nedílnou součástí naší společnosti v dotčených oblastech.

Hlavním důvodem, proč jsem se začala věnovat otázkám hornictví, je fakt, že i např. hornické povídky nebo hornická mluva, která je specifická, ale také třeba hornické pověsti postupně mizí z vyprávění našich prarodičů a rodičů. Mladší obyvatelé vlastně ani nemají možnost se dozvědět více o těchto tradicích, příbězích a slovech, která se na našem území užívala a některým výrazům zřejmě již ani nerozumí. Myslím, že i především proto je dobré, že se některé tradice a oslavy obnovují nebo snaží se udržet svou existenci. Na území západních Čech působí několik hornických spolků, které se zásadním způsobem zasazují o obnovu hornického folkloru.

V současné době vzrůstá tlak společnosti na obnovu a zachování tradiční lidové kultury. Tradiční lidová kultura se stává i součástí folklorismu a slouží jako zdroj pro turismus a finanční výdělek. Do této kategorie bychom mohli dle mého mínění zařadit i snahu o obnovu a zachování hornického folkloru. Další otázkou by mohlo být, zda je reálné obnovit či udržet tradice, oslavy a povědomí o hornické činnosti v hornické oblasti pro další generace, nebo zda je především tendence zapomínat a vynechávat tradiční akce. Ty následně přetransformovat do moderních forem, které mají s hornickou tradicí společné pouze slovo „hornický“ v názvu akce.

6. ZÁVĚR

První část této práce byla věnovaná krátkému seznámení s hornickou historií a hornickým folklorem, především představení hornických slavností, tradic, hornického slangu, náboženství a představení života horníků a hornických rodin. Cílem mé práce bylo potvrdit či vyvrátit hypotézu, že obyvatelé hornických oblastí již nemají k samotnému hornictví tak výrazný vztah, jako měli lidé v minulých dobách. Má hypotéza předpokládala, že obyvatelé západních Čech žijících na území s hornickou tradicí prakticky neznají hornické svátky či tradice, hornickým výrazům již vůbec nebo velmi málo rozumí a že zájem o hornický folklor je velmi omezený. Jak jsem již v této práci několikrát zmínila, v současné době stoupá snaha o obnovu tradiční lidové kultury, mezi kterou patří i hornický folklor. Na základě provedeného základního dokumentačního etnografického terénního výzkumu bylo zjištěno, že znalosti a zájem o tento druh folkloru nejsou příliš rozšířeny. Ale překvapivě zájem o obnovu oslav je na vzestupu.

Dovolím si tvrdit, že hornictví by mělo být lidem představováno nejen jako samotná těžba, uhelné doly nebo „krájení“ obydleného území, ale také jako odvětví, které má svou tradici, své kroje, svou hudbu a zvyklosti. Odvětví, které má svůj specifický žargon a velmi zvláštní a zajímavý styl humoru. Mnoho lidí se jistě setkalo s hornickým folklorem, třeba ve formě pohádek či pověstí, ale nedokázali si je spojit právě s hornictvím.

Myslím, že by bylo mnoho lidí velmi překvapeno, odkud vlastně některé tradice, které dodržujeme i v dnešní době, pocházejí. Hornický folklor, jak byl v této práci popsán, je zcela jistě zajímavým odvětvím a je v něm stále mnoho míst, která by se měla konkrétněji rozpracovat či zmapovat a která by se měla více představit široké veřejnosti

Závěrem by se dalo říci, že některá zjištění byla velmi překvapivá, například rozšířená znalost hornické uniformy a hornického znaku. Některá zjištění byla naopak na druhou stranu spíše zklamáním nad neznalostí historických či folklorních faktů.

7. RESUMÉ

This bachelor work is a brief summary of folklore of mining and miners in western Bohemia. In summary description is presented the history of mining activities in the area, mining traditions and religion. But also specific areas that are associated with the mining industry, especially mining uniforms, the mining jargon and humour. Mining humour and jargon are one of the most specific areas of mining folklore. Important Part of my work was to research the current status of mining folklore in local society. This research was done using ethnographic field research which revealed the situation of familiarity with mining folklore in selected age groups.

8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BURKE, P.: *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, PRAHA: Nakladatelství Argo, 2005, ISBN 80-7203-638-6

CAJTHAMLOVÁ, A.: *Skok přes kůži na Vysoké škole báňské v Ostravě*, Bakalářská práce, PLZEŇ, 2011, chybí ISBN

DOUŠEK, R., a kolektiv.: *Úvod do etnologického výzkumu*, BRNO: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav evropské etnologie, 2014, ISBN 978-80-210-6883-4

DÜRRER, L., *Životní a sociální podmínky obyvatel a zaměstnanců dolů. Dobývání uhlí na Kladensku*. OSTRAVA: OKD, a. s., 2006, ISBN chybí

HIRT, T., a kolektiv: *Vybrané kapitoly z aplikované sociální antropologie, 1. vydání*, PLZEŇ: Západočeská univerzita v Plzni, 2012, ISBN 978-80-261-0122-2

JISKRA, J., ZELINGER, O.: *My havrani umazaní a neb veselé havířské příběhy pokračují*, PŘÍBRAM: Rudné doly Příbram, 1999, ISBN: 80-238-4371-0

JISKRA, J.: *Johann David Edler von Starck a jeho podíl na rozvoji hornictví a průmyslu v západních a severozápadních Čechách koncem 18. a 19. století*, Krajské muzeum Sokolov, příspěvková organizace, 2005, ISBN: 80-86630-05-6

JISKRA, J.: *My havrani umazaní aneb veselé havířské příběhy*, Sokolovská uhelná, a. s., nedatováno, chybí ISBN

JISKRA, J.: *Příběhy z hornických hospůdek, dolů i z okolí pokračují*, Studio OKO – Jan Bodrov, 2012, ISBN: 978-80-260-3500-8

JISKRA, J.: Velká kniha hornictví Karlovarského kraje, SVATAVA: Jan Borodov, 2010, chybí ISBN

Kochan, O.: *Počátky dobývání v Petřvadlě*, OSTRAVA: Klub přátel Hornického muzea v Ostravě, PROPIS Ostrava, 2007, chybí ISBN

KOLEKTIV AUTORŮ. *LIDOVÁ KULTURA, Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, svazek č. II*, PRAHA: Mladá Fronta, 2007, ISBN 978-80-204-1712-1

MAXDORF, s. r. o. *Slovník nespisovné češtiny. 2. rozšířené vydání*, PRAHA: Maxdorf, s. r. o., 2006, ISBN 80-7345-098-4

NEUBERGER, K., EYER, Z.: *Mýty a báje stříbrského podzemí*, PLZEŇ: G2 studio, 2008, ISBN: 978-80-254-1408-8

POLÁKOVÁ, L., ULRYCHOVÁ, M.: *Skok přes kůži na Karvinsku, Příspěvek ke studiu hornických rituálů*, Národopisná revue 2/2009, STRÁŽNICE: Národní ústav lidové kultury, 2009, str. 94-99

PROKOP, P., MARTÍNKOVÁ, H.: *Historie skoků přes kůži*, KPHMO, nezisková organizace; předseda Mgr. Rodan Broskevič, OSTRAVA: PROPIS Ostrava, nedatováno, chybí ISBN

SIROVÁTKA, O.: *Poslední permoník, české hornické pověsti*, PRAHA: Státní nakladatelství dětské knihy, 1965, chybí ISBN

SKALNÍKOVÁ, O.: *Pět století hornického kroje*, PŘÍBRAM: Komitét symposia Hornická Příbram ve vědě a technice, 1986, chybí ISBN

SOKOLOVÁ, G.: *Hornická lidová slovesnost Ostravska-Karvinska (Záchranný a komparativní výzkum)*, OPAVA: Slezské zemské muzeum – Slezský ústav Opava, 2006, chybí ISBN

VOPÁSEK, S.: *Heraldická historie hornických symbolů*, OSTRAVA: PROPIS Ostrava, 2002, chybí ISBN

Internetové zdroje:

Hornické informace, Dostupné z www: <http://ssh.unas.cz/>
(přistoupeno dne 5. 3. 2015)

Hornické informace, Dostupné z www:
<http://www.zdarbuh.cz/reviry/su/hdb/historie-hornictvi-na-sokolovsku-chebsku-a-karlovarsku-2/> (přistoupeno dne 5. 3. 2015)

Hornické listy, Dostupné z www: <http://www.hornicke-listy.cz>
(přistoupeno dne 5. 3. 2015)

Hornický spolek Prokop Příbram, Dostupné z www:
<http://www.spolek-prokop-pribram.cz/> (přistoupeno dne 5. 3. 2015)

Hornický spolek Stříbro, Dostupné z www:
<http://www.hornickyspolekstribro.cz> (přistoupeno dne 5. 3. 2015)

Sdružení hornických a hutnických spolků České republiky,
Dostupné z www: <http://www.shhs-cr.eu/> (přistoupeno dne 5. 3. 2015)

Informační listy, časopisy

Hornické listy, Severočeské doly, Chomutov, Někdejší hornické Vánoce na Duchcovsku a Bílinsku, str. 27 – 28

KRÁL, J.: História Baníckych symbolov, časopis Montanrevue

Písně cechu hutnického – Skok přes kůži 2006 – zpěvník pro skok v roce 2006

Zpěvník písní hornických při 109. Skoku přes kůži, Hornický spolek Prokop, Mostecká uhelná společnost, a. s., Hornicko-geologická fakulta VŠB-TUA a spolek severočeských havířů

Soukromý archív Jaroslava Jiskry

Soukromý archív Anny Klímové

9. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 Výběr hornických výrazů používaných především v oblasti revírů, štol a provozu

Příloha č. 2 Pověst o žábě v šachtě

Příloha č. 3 Hornická uniforma

Příloha č. 4 Hornické symboly

Příloha č. 5 Tradiční hornická píseň a hymna všech horníků v českých zemích

Příloha č. 6 Fotografie z hornických přehlídek a skoků přes kůži

Příloha č. 7 Pohádka Jak havíř vydupal s čertem

Příloha č. 8 Vyhodnocení respondentů a tabulkové vyjádření výsledků výzkumu

- **Tabulka č. 1** Rozdělení respondentů podle věku
- **Tabulka č. 2** Bydliště dle okresů
- **Tabulka č. 3** Účast horníka v rodině
- **Tabulka č. 4** Znalost hornických povídek, znaků a symbolů
- **Tabulka č. 5** Zájem o seznámení s hornickým folklorem
- **Tabulka č. 6** Zájem o obnovu hornických oslav
- **Tabulka č. 7** Znalost hornické historie, patronů a pojmů

Příloha č. 1 Výběr hornických výrazů používaných především v oblasti revírů, štol a provozu

Bagrák – pracovník, obsluhující bagr, u velkých rypadel také vedoucí pro ostatní osádku

Baňák – báňský úřad

Bezpečák – bezpečnostní technik

Blechárna – odpočívárna v dole s lavicemi

Bloček – poukázka na vyplacení odměny pro pracovníka

Bór – vrtná tyč

Čelba – při ražbě chodby její konec, který je prodlužován (předek) nebo také čelo raženého komína

Fasunk – fasování potřebných věcí ze skladu

Fedrunk – těžba skrývky nebo uhlí

Fíra – strojvedoucí na lokomotivě parní, diesel, vzduchové nebo elektrické a to pod i nad zemí

Fux – adept na zařazení do hornického stavu

Grábl – odvodňovací příkop

Helfr – pomocník havíře

Karbidka – karbidová lampa k osvětlování v dole. Je naplněná karbidem a vodou a vyvíjí se v ní acetylen

Kypák – pracovník vyklápějící na výsypce vagóny se skrývkou

Masť – hornické označení pro pivo

Nakolejovací boty – těžké kovové zařízení k nakolejování lokomotiv a vagónů

Narážeč – havíř narážející vozíky do klece

Óbrštajgr – vrchní mistr v těžbě nebo zakládání

Ohňari – havíři mající na starosti likvidaci ohňů v dole, nebo na lomu

Pohotovák – pohotovostní vozidlo pro svoz zaměstnanců

Pucvol – vlněná cupanina k otírání rukou a součástek

Retence – nádrž, ve které se shromažďuje důlní voda

Rudňák – zaměstnanec, pracující na rudném dole

Sesse – slavnostní hornická sešlost

Štolky – chodby, ražené do svahu hory

Těžmistr – poddůlní, nebo také půlštajgr

Výsypka – těleso tvořené z nadložních nebo výklizových hmot při těžbě uhlí, nebo jiného užitkového nerostu

Zdroj: JISKRA, J.: *My havrani umazaní aneb veselé havířské příběhy*, Sokolovská uhelná, a. s., nedatováno

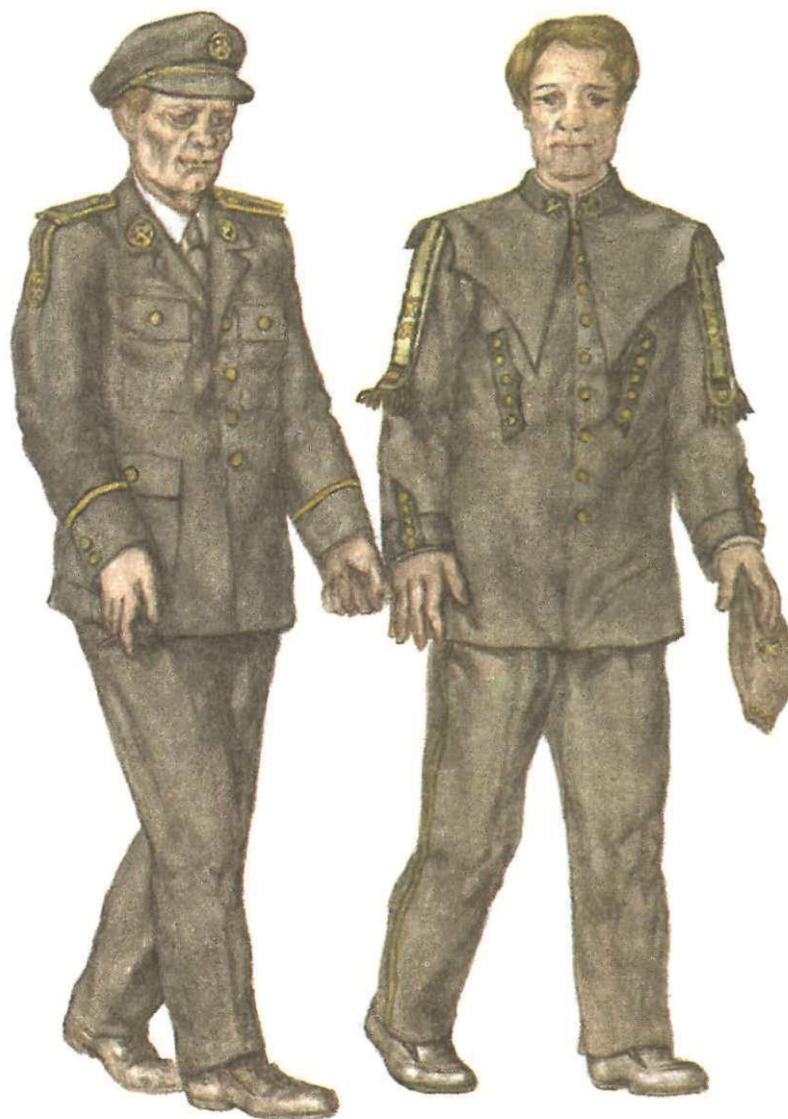
Příloha č. 2 Pověst o žábě v šachtě

Před mnoha roky dělal na šachtě v Karviné havíř. Jednou jedl, vybalil si z šátku krajíc chleba a tu vidí, jak k němu hopkuje zelená žabka. Havíř se tomu náramně podivil. Kde se vzala žába tady v šachtě? Ale ještě divnější bylo, jak se chovala: hopkovala pořád kolem něho a upřeně jej pozorovala. Havíře napadlo, že po něm asi loudí něco k snědku. „Ty máš hlad, vid’?“ povídal. „Jak by ne, kdepak bys tady našla něco k jídlu.“ Nahrnul malou hromádku uhlí, vzal žabku do ruky a posadil ji na vršek. Potom ulomil z krajíce několik soust a položil je před ni. „Na, tady máš a posvač se mnou.“ Žabka chytla sousto do předních nožek a pomalu je snědla. Několikrát se ještě po havířovi ohlédla a odskákala někam do temné štoly. Příští den to samé. Jak se havíř posadil k svačině, kde máš tu máš, žabice se zase objevila a žadonila o sousto. Havíř utrhl pár kousků a jedli spolu. To jsem zvědav, říkal si, když šel další den na šichtu, jestli dneska zase přijde. No přišla, a tak to šlo každý den a havíř a žabka si na sebe zvykli. Havíř měl pro ni každý den nějaký drobet a žabka se chovala jako ochočený pejsek. Kam se hnul, skákala mu v patách a dívala se, jak kope a nakládá uhlí. Horníkovi se zdálo, že je mu v podzemí veseleji, a vždycky se už od počátku směny ohlížel, kdy už se jeho podivná společnice zase objeví. Jednoho dne kopal a žabice mu skákala u nohou. Ale zdálo se mu, že se chová nějak zvláště a neklidně. Co se jí stalo? Jak se po ní zase ohlédl, žába najednou skočila do výše, rovnou do obličeje a prskala, jako by mu chtěla vydrápnout oči. Havíř se lekl, odhodil kylof a odskočil od stěny. V tom se klenba štoly, kde rubal, silně zatřásla, zarachotila a sesula se. Havíř poznal, že mu žabka zachránila život. Ohlížel se po ní, ale byla tatam.

Zdroj: SIROVÁTKA, O.: *Poslední permoník, české hornické pověsti*, PRAHA: Státní nakladatelství dětské knihy, 1965, str. 76 - 77

Příloha č. 3 Hornická uniforma

Hornický kroj podle předpisu z roku 1952 a současný hornický kroj podle předpisu z roku 1983

Zdroj: SKALNÍKOVÁ, O. *Pět století hornického kroje*, Komitét sympozia Hornická Příbram ve vědě a technice, 1986, str. 83 a 119

Hudebník z libušínské hornické hudby kapelníka V. Landy, Kladno
1990

Bubeník z libušínské hornické hudby po roce 1875

Zdroj: SKALNÍKOVÁ, O. *Pět století hornického kroje*, Komitét symposia Hornická Příbram ve vědě a technice, 1986, str. 83 a 119

Současná hornická uniforma s vyznamenáními

Zdroj: Soukromý archiv Anny Klímové

Příloha č. 4 Hornické symboly

Hornický znak

Zdroj: <http://www.hornickyspolekstibro.cz/dokumenty/hornicke-symboly.pdf> (přistoupeno dne 5. 3. 2015)

Hornická švancara

Zdroj: <http://www.hornickyspolekstibro.cz/dokumenty/hornicke-symboly.pdf> (přistoupeno dne 5. 3. 2015)

Hornický kahan

Zdroj: <http://www.hornickyspolekstibro.cz/dokumenty/hornicke-symboly.pdf> (přístupeno dne 5. 3. 2015)

**Příloha č. 5 Tradiční hornická píseň a hymna všech horníků
v českých zemích.**

Hornický stav budiž velebený,
hornický stav, to je naše slast,
byť postrádal třeba světlo denní,
činí vše jen pro svou drahou vlast.
|:Ano, synům všech dolů i všech bání
vlídně ruku k přátelství dej:|
|:Jen zdaru měj, jen zdaru měj,
jen zdaru měj, jen zdaru měj,
jen zdaru měj, hornický stav:|

Neslyšíte zvonku jasné znění,
neslyšíte, klepačka nás zve?
Nuže bratři, k dolu bez prodlení
ať „Zdař Bůh“ zaznívá tam i zde.
|:Ano, synům všech dolů i všech bání
vlídně ruku k přátelství dej:|
|:Jen zdaru měj, jen zdaru měj,
jen zdaru měj, jen zdaru měj,
jen zdaru měj, hornický stav:|

A když práce naše dokonána
a dobyt je přebohatý kov,
odměna nám za to bude dána,
věnec slávy ověncí náš rov.
|:Ano, synům všech dolů i všech bání
vlídně ruku k přátelství dej:|
|:Jen zdaru měj, jen zdaru měj,
jen zdaru měj, jen zdaru měj,
jen zdaru měj, hornický stav:|

Zdroj: Zpěvník písní hornických při 109. Skoku přes kůži, Hornický
spolek Prokop, Mostecká uhelná společnost, a. s., Hornicko-
geologická fakulta VŠB-TUA a spolek severočeských havířů

Příloha č. 6 Fotografie

„Skok přes kůži – Hodonín – Fuksie – 2010“

Zdroj fotografií: Soukromý archiv Jaroslava Jiskry

„Skok přes kůži – Hodonín – 2010“

Zdroj fotografií: Soukromý archiv Jaroslava Jiskry

„Křest knihy“

Zdroj fotografií: Soukromý archiv Jaroslava Jiskry

„Římbaba – Hornické listy“

Zdroj fotografií: Soukromý archiv Jaroslava Jiskry

„3. setkání hornických měst a obcí Slovenská Spišská Nová Ves
28. 8. 2010“

Zdroj fotografií: Soukromý archiv Jaroslava Jiskry

Příloha č. 7 Hornická pohádka

Jak havíř vydupal s čertem

Co uslyšíte, stalo se na jednom hlubinném dole v ne zcela specifikovaném revíru. Někteří staří havíři však tvrdí, že ve Svatavě. Parťák s helfrem přišli na předek, natáhli bagrovku a začali nabírat forotu. Ale vůbec se jim nedařilo. Jednou vypadl z koleje bagr, podruhé vůz a nakonec praskla bagrovka. Je pochopitelné, že se oba začali pěkně žhavit. Když dobagrovali, natáhli hadice, přinesli vrtačky, monobloky a začali vrtat. Říká se, že na podělanýho i hajzl spadne. Samozřejmě vletěli do poruchy. Za chvíli měli čelbu jako ježka, vytáhnout bór byl kumšt. Parťák měl nohy zapřené o čelbu a lomcoval vrtačkou. Nic platné, samozřejmě bohapustě klel. To jeho klení ani nelze dát na papír. Končil tím, aby ho čert vzal i s tou pitomou šichtou.

Najednou ho někdo poklepal na rameno. Parťák se zlostně otočil, protože myslel, že ho chce zdržovat štajgr. Ale kdepak. Za ním stál vyfešákový „havíř“ v zeleném blembáku. Parťák se trochu zarazil, ale překvápko netrvalo dlouho. Vztekla zařval: „Co tu chceš ty hašašíro?“ Ten divný havíř mu odpověděl: „Vždyť si mě volal!“ Chvilku to trvalo, než se domluvili, protože parťák tvrdil, že nikoho nevolal, až se ten divný havíř namíchl, sundal blembák a řekl, ať si tedy sáhne na jeho hlavu. Parťák nahmatal v jeho kudrnatých vlasech nejdřív jeden, potom druhý roh. Ale stále ještě mu nešlo do hlavy, že ten v zelené přilbě je opravdu čert. „Jestli seš opravdu čert, tak vytáhni ty upakovaný bóry, pak ti budu ty plant'ucho věřit!“ Čert dvěma prsty lehounce vrtné tyče vytáhl a žádal parťáka, aby mu vyskočil na záda, že si ho vezme s sebou do pekla. Nakonec to oba havíři usmlouvali tak, že musí dokončit cykl, no a pak že si parťáka může odnést.

Dovrtali, uklidili vercajk, donesli ládováky, střelivo, rozbušky a ucpávky. Čert se pozorně koukal, protože i když měl 488 let, to viděl poprvé. Hrozně se mu líbilo, jak naši havíři zasunovali do vrtů jednu šulku po druhé a pěkně přitlačili ládovákem. Poslední šla šulka s rozbuškou. Ucpávce moc nedali, měli málo času. Parťák potom začal zapojovat čelbu, pomocník natahoval přívodní vedení. Když skončili, mrkli na sebe, parťák postavil čerta na čelbu, dal mu podržet dva dráty a poručil mu, aby se díval do jedné naládované díry od zálomu. Rychle odešli na konec odpalovacího vedení, napojili odpalovací strojek a odpálili. „Na mně si nepřijdeš ty napudrovanej čerte. Poslal jsem tě do pekel nato šup!“ povídá parťák. Když předek trochu odvětral, šli se oba zvědavě podívat nejen na to, jak to odešlo, ale hlavně byli zvědaví, co zbylo z čerta. Krve by se v nich nedořezal. Najednou se začala forota hýbat a vylezl z ní čert. Byl na něj žalostný pohled. Celý špinavý, trochu hrbatý, bez přilby, oblek potrhaný, jeden roh ustřelený. Hned se ale dožadoval, že parťák musí okamžitě s ním. Ten ale začal znovu smlouvat. Měl poslední přání, rozloučit se s manželkou. Čert byl asi trochu charakter nebo měkouš a přání mu splnil. Naložil parťáka na záda a v momentě stáli přede dveřma v paneláku, kde parťák bydlel. Ten musel čertovi slíbit, že už žádnéj podraz neudělá, rozloučí se a poletí s ním kam patří. Celý smutný parťák vysvětlil manželce co se stalo. Ta sice nevěřícně kroutila hlavou, ale když viděla, že ten její chlap je ve fáračkách, uvěřila. „Tak se mámo naposledy pomazlíme a mně nezbývá nic jinýho, než s tím čertiskem jít.“ Čert však parťákovi nevěřil a vše sledoval klíčovou dírkou. Co však nevidí. Něco mu to připomnělo, co nedávno viděl a bolestivě zažil. Po čertovsku hlasitě zaklel a zařval: „On ten lump zase láduje a za strašlivého rachotu zase zmizel!“ A nemyslete si, že se náš předák polepšil. Kdepak. Šachta je šachta a říká se, že jaká práce, takový chleba.

Zdroj: Soukromý archiv Jaroslava Jiskry a Oldy Zelinger

Příloha č. 8 Vyhodnocení respondentů a rozlišení dle kategorie

Tabulka č. 1 Rozdělení respondentů podle věku

Věk	Pohlaví	
	Žena	Muž
10 - 20 let	38	13
21 - 31 let	10	8
32 - 42 let	7	4
43 - 53 let	6	1
54 let a starší	16	4
Celkem	77	30

Zdroj: výsledky dotazníkového šetření

Tabulka č. 2 Bydliště dle okresů:

Bydliště	Pohlaví	
	Žena	Muž
okres Cheb	17	5
okres Sokolov	38	17
okres Karlovy Vary	22	8
Celkem	77	30

Zdroj: výsledky dotazníkového šetření

Tabulka č. 3 Účast horníka v rodině:

Rodinná situace	Ano	Pohlaví	Ano	Pohlaví
	Ne	Žena	Ne	Muž
Účast horníka v rodině	Ano	14	Ano	11
	Ne	63	Ne	19
Celkem	77		30	

Zdroj: výsledky dotazníkového šetření

Tabulka č. 4 Znalost hornických povídek, znaků a symbolů

Věková skupina	Znalost hornických povídek, znaků a symbolů											
	Znalost hornických povídek, anekdot, pověstí				Znalost hornické uniformy				Správné určení hornického znaku viz. obrázek v dotazníku			
	Ženy		Muži		Ženy		Muži		Ženy		Muži	
	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne
10 - 20 let	1	37	1	12	18	20	7	6	23	15	10	3
21 - 31 let	2	8	0	8	4	6	2	6	6	4	8	0
32 - 42 let	0	7	1	3	2	5	0	4	6	1	4	0
43 - 53 let	0	6	0	1	2	4	1	0	3	3	0	1
54 let a starší	2	14	3	1	14	2	4	0	13	3	4	0
Celkem	5	72	5	25	40	37	14	16	51	26	26	4

Zdroj: výsledky dotazníkového šetření

Tabulka č. 5 Zájem o seznámení s hornickým folklorem

Věková skupina	Zájem o seznámení s hornickým folklorem			
	Ženy		Muži	
	Ano	Ne	Ano	Ne
10 - 20 let	14	24	3	10
21 - 31 let	7	3	6	2
32 - 42 let	3	4	2	2
43 - 53 let	2	4	0	1
54 let a starší	12	4	4	0
Celkem	38	39	15	15

Tabulka č. 6 Zájem o obnovu hornických oslav

Věková skupina	Zájem o obnovu hornických oslav			
	Ženy		Muži	
	Ano	Ne	Ano	Ne
10 - 20 let	16	22	7	6
21 - 31 let	9	1	8	0
32 - 42 let	3	4	3	1
43 - 53 let	4	2	0	1
54 let a starší	13	3	4	0
Celkem	45	32	22	8

Zdroj: výsledky dotazníkového šetření

Tabulka č. 7 Znalost hornické historie, patronů a pojmů

Věková skupina	Znalost hornické historie, patronů a pojmů											
	Znalost hornických tradic				Patroni horníků				Definice pojmu Švancara			
	Ženy		Muži		Ženy		Muži		Ženy		Muži	
	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne
10 - 20 let	8	30	1	12	6	32	2	11	1	37	0	13
21 - 31 let	4	6	5	3	6	4	5	3	1	9	2	6
32 - 42 let	2	5	0	4	4	3	1	3	0	7	0	4
43 - 53 let	2	4	0	1	4	2	0	1	1	5	0	1
54 let a starší	9	7	3	1	10	6	4	0	1	15	0	4
Celkem	25	52	9	21	30	47	12	18	4	73	2	28

Zdroj: výsledky dotazníkového šetření